

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Денна форма навчання

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ Г. П. Склад

(підпис, ініціали та прізвище)

«___» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У
КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ»

зі спеціальності 242 Туризм, освітня програма «Туризм»

Виконавець роботи: Стешіна Еліна Ігорівна

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник: док. географ. н., доц., професор кафедри, Шуканов Павло Васильович

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	6
1.1. Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку	6
1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та регіоні	25
1.3. Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні	45
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РЕГІОНІ.....	57
2.1. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в регіоні.....	57
2.2. Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області	68
2.3. Оцінка розвитку туризму в регіоні	77
2.4. Розробка туристичного маршруту	93
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	106
СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	109
АНОТАЦІЯ.....	118

ВСТУП

Актуальність теми характеризується тим, що необхідним аспектом для розвитку туризму в країні та його успішного просування на міжнародний ринок є туристична інфраструктура.

Аналіз сучасних аспектів формування, територіальної організації та функціонування туристичної інфраструктури посідає в дослідженнях науковців важливе місце. З урахуванням актуальності й перспектив туризму в Україні сьогодні необхідно сприяти розвитку туристичної інфраструктури, створити інформаційну базу даних щодо пропозицій та споживачів послуг шляхом просування і розвитку концепції туризму. З позитивним іміджем туристичної інфраструктури в організації туризму суттєво зросте роль міжнародних корпорацій в економіці держави

На сьогодні неможливий розвиток туристичної інфраструктури без системи зв'язку і комунікацій, функціонування різноманітних служб сервісу, розвитку громадського харчування і побутового обслуговування, організації культурно розважального обслуговування.

Проблема розробки концептуальних засад розвитку туристичної інфраструктури в науковій літературі є мало досліджуваною, тематично розпорошеною в окремих галузях гуманітарного та економічного знання.

Дослідженню проблем розвитку рекреаційно-туристичного господарства України та його інфраструктури присвятили свої праці такі вчені як: В. І. Азар, О.О.Бейдик, В. В. Безуглий, Ю.А.Веденіна, А. Гайдук, О.В. Головашенко, М.І.Долішній, Н.І.Дрокіна, О.М.Ігнатенко, В.Ф.Кифяк, В.К.Кіптенко, Д.А.Корнева, К.В.Кривега, О.О.Любіцева, Н.М.Сажнева, В.І.Стафійчук та ін.

Об'єкти та методи досліджень

Для проведення дослідження нами було вивчено методи та методичні підходи для вирішення поставленого завдання згідно об'єкту дослідження.

Об'єктом дослідження даної роботи є розвиток туристичної інфраструктури в Київській області.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних та прикладних засад оцінювання розвитку туристичної інфраструктури.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на використанні основних положень системного підходу, історичного та порівняльного аналізу, статистичного дослідження, структурно-логічного аналізу.

У роботі поставлені наступні завдання:

- розкрити сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку;
- проаналізувати історію розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Київському регіоні;
- вивчити нормативно-правову базу розвитку туристичної інфраструктури в Україні;
- оцінити розвиток готельного та ресторанного господарства в регіоні;
- дослідити сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області;
- оцінити розвиток туризму у Київській області;
- скласти власний туристичний маршрут.

Інформаційною базою для підготовки кваліфікаційної роботи слугували: законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у галузі туризму, матеріали Державної служби статистики України, матеріали Головного управління статистики у Київській області та м. Києві, наукові періодичні видання, статистичні бюлетені туристичної діяльності, актуальні електронні ресурси Інтернету.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1. Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку

Термінологія слова “інфраструктура” прийшла до нас ще з давніх часів. Так, ще на початку ХХ ст. поняття “інфраструктура” трактували як сукупність споруд, які надавали дії збройних сил, а саме : сховища, військові бази, полігони та ін. У 40-х роках термін “інфраструктура” інтерпретували для класу сфер які забезпечували діяльність сільськогосподарського та промислового виробництва. Пізніше, з 50-х років термін почали використовувати в економічній літературі. Під інфраструктурою стали розуміти сукупність галузей і видів діяльності, які обслуговують і виробничу, і невиробничу сфери економіки. У подальшому розвитку поняття «інфраструктура» все більше уваги вчені приділяють його поділу за сферами діяльності людини.

Туристичні ресурси - низка природних та антропогенних (економічних, фінансових, культурних, історичних, трудових, суспільних виробництв) об'єктів та явищ, які можуть бути використані для організації туристичної діяльності за наявних технологій та матеріальних можливостей.[46]

До джерел туристичної інфраструктури відносять:

1. Комплекс природних об'єктів;
2. Сукупність створених людиною об'єктів, що мають зручні характеристики та придатні для виробництва тур продукту.

Зазвичай їх існування визначає формування туристичного бізнесу в конкретному регіоні. Це особливо ті об'єкти, що мають історико-культурне значення:

1. Музеї;
2. Пам'ятники та меморіали пов'язані з історичними подіями, з життям та діяльністю видатних представників техніки, культури та науки;
3. Унікальні архітектурно-етнографічні об'єкти;
4. Об'єкти, що показують сучасні здобутки країни в будівництві, сільському господарстві, промисловості, культурі, спорті, науці та медицині.

Таблиця 1.1.1 Ресурси туристичної інфраструктури[30]

1. Природні об'єкти	<ul style="list-style-type: none"> • національні парки; • унікальні екземпляри незайманої природи; • каньйони; • мережа річок придатних для туризму; • ліси з рідкими деревами; • гори тощо.
2. Штучно створені туристичні об'єкти	<ul style="list-style-type: none"> • музеї; • пам'ятники та місця історичних подій та битв; • унікальні архітектурно-етнографічні об'єкти; • Місця, що висвітлюють досягнення та унікальні приклади з точки зору архітектури, промисловості, місцевих сільськогосподарських промислів.

Туристичними ресурсами України є рекомендовані або ті, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів приватної, державної чи комунальної власності.

Напрямок розвитку та освоєння українських туристичних ресурсів визначаються національними органами влади та органами місцевого самоврядування відповідно до плану розвитку туризму.

Класифікація та оцінка, захист та використання туристичних ресурсів України повинні враховувати гранично дозволені навантаження культурної спадщини та довкілля, послідовність збереження цілісності українських туристичних ресурсів та заходи для реставрації визначені законодавством.

Унікальні туристичні ресурси можуть перебувати під спеціальною системою захисту, яка обмежує доступ до них. Обмеження використання туристичних ресурсів залежить від його фактичної потужності, допустимого рівня техногенного навантаження, сезонності та інших умов.

У процесі планування місто забудови, проектування, розміщення, будівництва та реконструкції міських об'єктів у зонах відпочинку, відповідні органи виконавчої влади, власники об'єктів містобудування повинні забезпечити максимальну інтеграцію об'єктів, що будуються, до місцевого соціально-економічного, природного, історичного та культурного середовища. [58].

Туристична індустрія - це багатoproфільна програма, що спеціалізується на створенні туристичного продукту, який може задовольнити конкретні потреби населення у подорожах, виробництві та збуті туристичних товарів та послуг. [23]

Закон України "Про туризм" у статті першій дає таке визначення: "Туристична індустрія - сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства

харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів".

Подорож належить до акту переміщення з одного місця в інше. Це може стосуватися подорожей на великі дистанції, подорожей на короткі дистанції, закордоні поїздки, внутрішній туризм та інші різні форми мандрівок. Що найважливіше, подорожі також включають як поїздки в обидва кінці, так і подорожі в один бік, і вони охоплюють широкий спектр різних цілей поїздки.

Отже, туристична індустрія має на увазі численні аспекти широкої сфери послуг, які задовольняють потреби та бажання тих, хто подорожував з однієї частини світу в іншу.

Підприємства туристичної галузі - це ті, що надають послуги з гостинності, транспортного обслуговування та підприємства сфери послуг, які створюють єдиний туристичний продукт та організовують його використання.

Гостинність - це програма, яка створює умови для комфортного перебування клієнта поза житловим простором. Ця програма охоплює послуги з проживання, харчування та інших додаткових послуг необхідних для повноцінного перебування мандрівника, додаткові послуги пов'язані з виконанням цілі мандрівника (екскурсійні, культурні, освітні, релігійні, ділові, медичні та інші) та послуги дозвілля, які урізноманітнюють поїздку. Цей гостинний комплекс можна створити на базі туристичної інфраструктури.

Туристична інфраструктура - це сукупність компаній, установ та корпорацій, діяльність яких зосереджена на задоволенні потреб людей, які займаються оздоровленням та відпочинком, а також засоби зв'язку і транспорту та засоби розміщення туристів, що забезпечує умови для стабільної роботи. Інтегрована програма, що складається з двох підсистем: соціальної та виробничої які взаємопов'язані та взаємозалежні щодо суб'єкта обслуговування.

Свою чергою, інфраструктура формує туристичні регіони, сприяє туристичній спеціалізації та профілю економіки, оскільки завдяки наявності інфраструктурних зв'язків між окремими об'єктами визначається якість обслуговування на певній території.

Туристична інфраструктура включає в себе:

- підприємства з надання послуг розміщення;
- підприємства з харчування;
- підприємства з транспортних перевезень;
- туристичні підприємства з розробки, впровадження та підтримки тур продукту;
- підприємства з надання рекламно-інформаційних послуг;
- промислові туристичні підприємства;
- торговельні підприємства;
- підприємства сфери дозвілля в туризмі (тематичні парки, кінотеатри, концертні зали, клуби за інтересами, зали ігрових автоматів та інші) ;
- установи аматорського туризму (туристичні, альпіністські, велосипедні клуби тощо) ;
- науково-дослідні та проектні заклади;
- освітні туристичні установи (державні установи, громадські організації);
- органи управління туризмом.

Розберемось з основними складовими туристичної інфраструктури окремо. Одною з головних складових туристичної галузі є підприємства з надання послуг розміщення. Індустрія розміщення пропонує різноманітні варіанти для клієнтів, що відповідають різним смакам, бюджетам та вимогам. Окрім надання житла та місця для сну, багато компаній у секторі розміщення також надають цілий ряд інших послуг. Більше того, в умовах зростаючої конкурентної боротьби на

міжнародному туристичному ринку, сучасне готельне господарство в більшості країн світу виділилось у самостійну галузь економіки. Засоби розміщення характеризуються великою різноманітністю за видами й типами (Таблиця 1.1.2).

Таблиця 1.1.2 Класифікація засобів розміщення[44]

Готелі та аналогічні підприємства	Комерційні та соціальні засоби розміщення	Спеціалізовані засоби розміщення	Приватне туристичне розміщення
Готелі	Туристичні бази	Лікувальні готелі	Орендовані в приватних будинках та у приватних агентів приміщення
Мотелі	Молодіжні готелі	Транспортні засоби розміщення	
Пансіонати	Туристські кемпінги		
Курортні готелі	Підприємства соціального туризму	Родтелі,ботелі, флотелі,альпотелі	
Гостьові будинки			

Найпопулярніший вид проживання у туристів - готелі - це заклади, які пропонують ночівлі на короткий термін. Вони пропонують гостям приватні номери, які, як правило, включають окрему ванну кімнату та інші зручності. Крім того, більшість готелів надають такі послуги, як прибирання номерів, обслуговування номерів та пральня. [6]

Готелі можуть бути великими або малими. Вони можуть бути самостійними компаніями або бути частиною готельної мережі. Також готелі можуть бути частиною курортного комплексу.

Готелі класифікуються за системою рейтингу зірок. Вони отримують оцінку від 1 до 5 зірок (1 - найнижча, 5 - найвища). Це підказує туристу, який рівень сервісу очікувати в готелі. Досі не існує єдиної класифікації готелів у світі.

Найпоширеніші класифікаційні системи включають рейтинг "зірка", оцінку літер від "A" до "F", наприклад готелі та мотелі. Системи, що використовують такі терміни, як Де люкс / Люкс, Перший клас / Покращений, Туристичний клас / Стандарт та Бюджетний / Економ, є більш прийнятими як типи готелів, а не як готельні стандарти.

Деякі країни мають рейтинг за єдиним державним стандартом - Бельгія, Данія, Греція, Італія, Мальта, Нідерланди, Португалія, Іспанія та Угорщина мають закони, що визначають рейтинг готелів. У Німеччині, Австрії та Швейцарії рейтинг визначається відповідною асоціацією готельного господарства з використанням п'ятизіркової системи - німецькі класифікації - туристична (*), стандартна (**), комфортна (***), перший клас (****) та люкс (*****), з позначкою «Покращений» для позначення додаткових послуг, що перевищують мінімум, визначений стандартом, але недостатньо для переміщення готелю на наступний рівень.

Швейцарський рейтинг готелів був першою недержавною офіційною класифікацією готелів, починаючи з 1979 року. Він вплинув на класифікацію готелів в Австрії та Німеччині. Офіційна класифікація готелів DEHOGA (Німецька асоціація готелів та ресторанів) розпочалася 1 серпня 1996 року і виявилася успішною, коли 80% гостей назвали зірки готелів головними критеріями при виборі готелів. Це впровадження вплинуло на створення загальної європейської рейтингової системи Hotelstars, яка розпочалася у 2010 році. [55]

Окрім колективних засобів розміщення, до яких належать готелі й аналогічні заклади, а також спеціалізовані заклади, на туристичних маршрутах можуть пропонуватися й індивідуальні засоби розміщення - квартири, котеджі, вілли, де турист може поселитись на правах оренди або навіть безкоштовно (у родичів).[29]

Та різноманітність форм і видів розміщення туристів з кожним роком зростає. Тому перераховувати їх ми можемо бескінечно. Не менш важливою складовою подорожі є харчування, то ж розберемо цю галузь більш детально.

Індустрія громадського харчування є одним з найважливіших елементів у галузі подорожей та туризму. Сюди входять ресторани різного класу, бари, кафе та їдальні, заклади швидкого харчування і самообслуговування, але також можуть включати організації харчування в готелях та авіакомпаніях. До складу харчування відносять: сніданок, напівпансіон, повний пансіон. Якщо пансіон включає триразове харчування, то напівпансіон є обід з двох страв протягом дня туру.

Туристи бачать в їжі не тільки фізіологічну потребу, але і задоволення, спосіб вивчення культури і традицій народу приймаючої країни. Зрештою, національна кухня - це свого роду візитна картка народу.

Громадське харчування одне з перших галузей народного господарства встало на рейки перетворення, прийнявши вантаж найгостріших проблем перехідного періоду на ринкові відносини. Швидкими темпами пройшла приватизація підприємств, змінилась організаційно-правова форма підприємств громадського харчування. З'явилася велика кількість приватних малих підприємств. Багато підприємств громадського харчування є чисто комерційними, але поряд з цим розвивається і соціальне харчування: столові при виробничих підприємствах, студентські, шкільні їдальні. З'являються комбінати харчування, фірми, які беруть на себе завдання організації соціального харчування.

Підприємства громадського харчування виконують три взаємопов'язані функції:

- виробництво кулінарної продукції;

- реалізація кулінарної продукції;
- організація її споживання.

Тип підприємства громадського харчування визначається характерними особливостями обслуговування, асортиментом реалізованої кулінарної продукції та номенклатури яка надається споживачам (Таблиця 1.1.3).

Таблиця 1.1.3 Класифікація закладів харчування[24]

Тип підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • ресторани; • бари; • кафе; • їдальні.
Форма власності	<ul style="list-style-type: none"> • приватні; • орендовані.
Місце розташування	<ul style="list-style-type: none"> • в складі туристичного готельного комплексу; • готелів; • інших засобів розміщення; • автономні.
Вид обслуговування	<ul style="list-style-type: none"> • самообслуговування; • обслуговування за допомогою офіціантів; • змішаний тип обслуговування.
За рейтингом	<ul style="list-style-type: none"> • люкс; • вищий; • перший; • поза категорією.
Асортимент	<ul style="list-style-type: none"> • страви широкого вибору; • комплексні страви; • страви національної кухні; • екзотичні страви.
За режимом обслуговування	<ul style="list-style-type: none"> • сніданок; • напівпансіон; • повний пансіон; • шведський стіл (буфет); • спеціальне харчування (дієтичне, вегетаріанське і т. д.); • дитяче харчування.

Ресторан - загальнодоступне підприємство харчування зазвичай з різноманітним широким асортиментом страв складного приготування, закусок, кондитерських, винно-горілчаних виробів, фруктів, мінеральної води, соків, морозива, десертів.

У ресторанах широко практикується приготування страв, закусок по індивідуальному замовленню, а також фірмових і національних страв, передбачених у меню. За кількістю посадкових місць існують дуже маленькі ресторани (10 - 15 місць) і великі (500 і більше місць). Зазвичай в ресторанах високий рівень обслуговування поєднується з організацією відпочинку відвідувачів, проводиться обслуговування сімейних свят, офіційних вечорів, зустрічей, конференцій, тематичних вечорів.[33]

Їдальня - підприємство харчування, на якому готується і реалізується продукція в основному власного виробництва. Столові зазвичай організовуються в готелях першого класу, іноді на курортах, підприємствах, в навчальних закладах. Вони досить великі за своєю місткістю. Харчування туристів в їдальнях часто організовується, наприклад, при відвідуванні ними якихось промислових підприємств. Можуть пропонуватися комплексні меню. Нерідко використовується циклічне меню, а також повний раціон: сніданок, обід, вечеря; закуски пропонуються за принципом «шведського столу», а одне основне блюдо можна вибрати на роздачі.

Бари є у всьому світі. Це спеціалізовані підприємства швидкого обслуговування, призначені для реалізації змішаних напоїв в широкому асортименті. У барі можуть реалізовуватися кондитерські вироби, іноді навіть закуски та гарячі страви. Головне призначення бару дати гостям можливість відпочити в затишній атмосфері, послухати музику або подивитися футбольний матч. Бари можуть бути розташовані й в центрі міста, і на узбережжі, якщо мова йде про курорт. Залежно від асортименту вони діляться на пивні (знамениті

англійські паби), винні, а також коктейль-холи та коктейль-бари, що розрізняються за розміром і різноманітності обладнання. Як правило, туристи люблять відвідувати бари. У ряді країн, наприклад у Великобританії, відвідування барів може входити в туристську програму.

В наш час кількість закладів харчування надзвичайно велика. Кожен має змогу знайти те, що йому до смаку, де буде надзвичайно затишно, смачно, й на різний бюджет. Зараз ми розглянули лише найпопулярніші заклади громадського харчування. Прийшла черга до третього надзвичайно важливого сегмента в туристичній індустрії – транспортне обслуговування.

Транспортна інфраструктура є складовою частиною транспортних систем і включає шляхи сполучення, термінальні об'єкти, а також допоміжні засоби та системи (енергопостачання, зв'язку, управління рухом, обміну даними, т. д.). В даному контексті інфраструктура розглядається як єдина основа функціонування транспортних систем. З недавніх часів поняття "інфраструктура" увійшло в транспортне законодавство для визначення об'єктів і виробничих комплексів, призначених для обслуговування вантажовласників і транспортних операторів, а також для забезпечення роботи транспортних засобів. Йдеться про ділянки залізних і автомобільних доріг, станціях, терміналах й т.д..

Правове відокремлення цих об'єктів стало необхідним в умовах реструктуризації та приватизації транспортної галузі. Особливістю туристичної транспортної інфраструктури є те, що за наявності спеціального туристичного транспорту та туристичних маршрутів у більшості випадків вона використовується не тільки туристами, а й усіма громадянами для вирішення щоденних соціально-економічних проблем: приватних поїздок, вантажних та інших цілей.

Згідно з найбільш загальноприйнятими визначеннями туризму, людина повинна подорожувати з рідного оточення принаймні на одну ніч, щоб бути туристом (хоча на нашу думку, це визначення потребує оновлення, враховуючи те, що воно не враховує нові форми туризму, такого як віртуальний туризм). Отже, виходячи з цього факту, транспорт є невіднятою складовою туризму. Без транспорту люди не можуть дістатися до місця призначення.

Існує ряд різних видів транспорту. Однак найпоширенішими та найпопулярнішими видами, що складають структуру туристичної галузі, є: повітряний, автомобільний, залізничний та водний.

Повітряний транспорт. Подорожі повітряним транспортом зросли в геометричній прогресії за останні кілька десятиліть. З введенням бюджетних авіакомпаній та дерегуляцією, конкурентний ринок став райським місцем для туристів. Відкриття нових маршрутів познайомило туристів із районами, які вони, можливо, ніколи б раніше не змогли досягти, а низькі ціни призвели до того, що більшість із нас частіше подорожують за кордон, використовуючи авіап перевезення. Подорожі повітряним судном є важливою складовою туризму, і це було продемонстровано під час епідемії коронавірусу. У цей час більшість повітряних перевезень було зупинено, що справило руйнівний вплив на туристичну галузь у всьому світі.

Автомобільний транспорт. Автомобільні подорожі також є основною складовою туризму, особливо для внутрішнього туризму. Автомобільні подорожі в деяких країнах популярніші, ніж в інших. Це значною мірою залежить від можливостей доступності (тобто того, що доступне по дорозі), необхідної відстані та дорожніх умов. У напрямках, де популярні автомобільні подорожі, часто існує багато компаній, що займаються прокатом та прокатом автомобілів.

Залізничний транспорт. Подорожі на поїзді дуже популярні у напрямках, які мають інфраструктуру хороших залізничних мереж. У деяких частинах світу, таких як Китай та Японія, існують високошвидкісні залізниці світового класу, які можуть бути ефективнішими, ніж літати. В інших частинах світу подорож залізницею є частиною туристичного досвіду. Хорошим прикладом цього є Сибірська залізниця. В Європі ви можете придбати доступний міжміський проїзд, який дозволяє їздити по всій Європі за допомогою залізничної системи.

Водний транспорт. Подорожі водою також є важливою складовою туризму. Структура туристичної галузі включає круїзи, пороми та прогулянкові катери, серед інших видів подорожей водою. Подорожі на воді можуть значно відрізнитися за ціною і можуть включати що завгодно - від кругосвіту навколо світу до короткої поїздки довгим хвостом у Таїланд.

Міжнародна класифікація транспортних засобів виглядає наступним чином (Таблиця 1.1.4).

Таблиця 1.1.4 Класифікація транспортних засобів[84]

Повітряний транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • регулярні рейси національних та іноземних авіакомпаній; • чартерні рейси національних та іноземних авіакомпаній; • інші рейси: приватні літаки, повітряні таксі, інші літальні апарати.
Наземний транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • залізничний транспорт: регулярні рейси, спеціальні туристські склади, інші види;
	<ul style="list-style-type: none"> • автобусний транспорт: регулярні рейси, спеціальні туристські автобуси, інші види;

	<ul style="list-style-type: none"> • приватні автомобілі: таксі і орендовані автомобілі з водіями, орендовані автомобілі, власні автомобілі, будинки на колесах (каравани), автостоп, інші засоби: мотоцикл, велосипед і ін.
Водний транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • комерційні морські та річкові судна: пасажирські лінії, пороми, круїзні судна, інші комерційні судна; • інші морські та річкові судна: яхти, військові кораблі з візитом ввічливості, інші суду.

Надання транспортних послуг і транспортних засобів може входити до складу туру або зарезервовано організатором туру і надано туристу за плату на місці. Турист також може самостійно придбати ці послуги в місці перебування. Транспортні засоби можуть бути товаром, об'єктом оренди, об'єктом і засобом атракції, а також брати участь в генерації особливих видів тур продукту, відмінних від перевезення. Вони також можуть служити місцем розміщення, індивідуальним транспортним засобом, об'єктом розваги або товарної покупки.

Вибираючи транспортний засіб, споживач керується об'єктивними факторами (вартість, швидкість, зручність) та суб'єктивними (обмеження, пов'язані зі здоров'ям, упередження щодо певних видів транспорту тощо). Головне, що в цьому випадку визначає переваги, - це час, відстань і легкість його подолання. Ці параметри визначають вартість транспортних послуг, його частку в загальній вартості туру.

Послуги туристичних перевезень, що надаються всіма видами пасажирських транспортних засобів і надаються майже на всіх етапах подорожі, є основою комплексного туристичного продукту.

Організації, які беруть участь в організації та здійсненні турів, що надають різні туристичні послуги, називаються туристично-екскурсійними. На практиці

їх можна назвати по-різному: туристичні агенції, туристичні фірми чи бюро, бюро подорожей, екскурсійні бюро, тощо. Але відповідно до ділової активності на туристичному ринку їх можна розділити на туроператорів (туроператор) та туристичних агенцій (тур агент).

Терміни "туроператор" і "тур агент" визначають напрямок діяльності туристичного підприємства.

Туроператор - це юридична або фізична особа (тобто підприємець), яка здійснює на підставі ліцензії діяльність зі створення, реклами та продажу туристичного продукту.[80]

Якщо точніше, туроператори несуть головну відповідальність за надання та виконання послуг, зазначених у даному пакетному турі. Вони можуть надавати ці послуги самі, оскільки деякі мають власні туристичні автобуси, готелі та інші послуги, пов'язані з подорожами, або можуть отримати їх в інших постачальників. Тому їх називають виробниками туристичних продуктів.

Туроператори в основному поділяються на чотири типи. Це категорії залежно від характеру бізнесу та його діяльності:

1. Оператори масового ринку (найпоширеніший тип туроператорів, зазвичай вони продають поїздки на відомі курорти, куди клієнтів перевозять регулярними або чартерними рейсами);
2. Туроператори, що спеціалізуються на визначеному напрямку (менш відомі ніж попередні, але набагато численніші);
3. Туроператори внутрішнього ринку (продають тур пакети всередині країни знаходження);
4. Тур оператори зовнішнього ринку (створюють тур продукт і продають у різні країни).

До найважливіших функцій туроператорів належить:

1. Планування туру. Туроператори планують подорож і складають маршрут туру, який містить ідентифікацію місця походження, пункту призначення та всіх пунктів зупинки у мандрівці. Потенційний туроператор також дає поради тим, хто планує відвідувати туристичні програми, які вони можуть обрати для відпочинку чи комерційних подорожей;
2. Виготовлення туристичного пакету. Туроператор купує окремі туристичні компоненти окремо від постачальників та об'єднує їх у пакетний тур який продається туристу за власною ціною;
3. Організація туру. Туроператори складають туристичний пакет, а також організовують тур відповідно до туристичних вимог. Туроператори організовують туристичний пакет та різні туристичні заходи, щоб забезпечити найкращий досвід туристам / мандрівникам;
4. Інформування до подорожі. Це завдання є надзвичайно складним і дуже важливим. Туроператор повинен надати актуальну, точну та своєчасну інформацію щодо напрямків, способів пересування, проживання, огляду визначних пам'яток, імміграційних правил, вимог охорони здоров'я та правилах поведінки у країні перебування тощо.
5. Бронювання. Це дуже важлива функція всіх типів туроператорів та туристичних агентств. Туроператор відповідає за резервування, встановлюючи зв'язки із сектором розміщення, транспортним сектором та іншими розважальними організаціями, щоб забронювати кімнати та місця в культурних програмах та транспорті;
6. Управління подорожами. Туроператори керують туром від початку до кінця туру. Туроператор несе відповідальність за дрібні деталі відпустки або туру, таких як готель, проживання, харчування, транспортування тощо.

Туроператори надають туристичного путівника, що супроводжує послуги та організовують всі потреби пов'язані з подорожами;

7. Просування туристичного продукту. Туроператори складають туристичні пакети та просувають їх на різні туристичні ринки як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні, аби залучити велику групу туристів.

Тур агент - організація, яка продає тури, створені туроператором. Туристичний агент при бронюванні турів у туроператора продає туристичний товар покупцеві або виступає посередником між туристом та туроператором за комісією, даною туроператором.

Туристична агенція - одна з найважливіших організацій у приватному секторі туризму, яка відіграє важливу та вирішальну роль у всьому процесі розвитку та просування туризму в країні чи за місцем перебування. Це туристичне агентство, яке пакує та обробляє всі визначні пам'ятки, доступ, зручності та допоміжні послуги країни та представляє їх туристам. Ось чому туристична агенція відома як „іміджем” країни.

Сучасні агенції можна класифікувати по ряду ознак:[49]

1. Незалежні - що продають тури будь-якого туроператора на власний розсуд;
2. Частково залежні - ті, що зобов'язані продавати тури певного туроператора на конкретному напрямі роботи;
3. Уповноважені - що пропонують тури тільки конкретного оператора, тобто що є своєрідними представництвами оператора на регіональних ринках;
4. Роздрібні - відомий туроператор дає агенту право користування власною маркою в рекламних цілях, здійснює навіть деякі капіталовкладення в агента.

Сьогодні туристичні агенції визнані життєво важливим компонентом подорожей та туризму і стали невіднятою частиною туристичної галузі в усьому

світі. На них припадає понад 90% міжнародних та 70% внутрішніх туристичних перевезень. Крім того, понад 60% усіх доходів туристичних агентств отримують від ділових поїздок. Більшість туристичних агентств продають як комерційні, так і туристичні поїздки, але є багато туристичних агентств, які спеціалізуються лише на тому чи іншому секторі.

Основними функціями великої туристичної агенції є:

1. Інформування подорожуючих;
2. Підготовка маршруту. Термін "туристичний маршрут" використовується для ідентифікації місця походження, пункту призначення та всіх пунктів зупинки у подорожі. Це композиція з різних елементів і вона розроблена після детального вивчення ринку. Туристичні агенції готують маршрут для туристичних пакетів;
3. Бронювання квитків. Туристичне агентство продає різноманітні туристичні товари. Замовлення авіаквитків і бронювання все ще є основним джерелом доходу. Туристичні агенції виконують функцію бронювання авіаквитків від імені різних авіакомпаній;
4. Страхування подорожей. Деякі великі туристичні агенції виконують додаткові функції для обслуговування своїх клієнтів. Страхування подорожей захищає мандрівників від нещасних випадків, а також від втрати багажу внаслідок широкого кола подій та проблем, пов'язаних з подорожами;
5. Валютні послуги. Схвалене туристичне агентство, уповноважене виконавчим органом надає туристам послуги з обміну валюти;
6. Організація конференцій / конвенцій.

По суті, туристичні агенції підтримують тісні зв'язки з авіакомпаніями, готелями, прокатом автомобілів, банками, страховими компаніями, залізницями, урядом, торговими асоціаціями, іноземними туроператорами та турагентами,

місцевими операторами, круїзними компаніями та туристичними освітніми інститутами [81].

Та в чому ж різниці між тур агентом та туроператором? Основна різниця між тур агентом і туроператором полягає в наступному:

1. Тур агент - це людина, яка має повні знання про туристичний продукт - напрямки, способи подорожі, клімат, проживання та інші сфери послуг. Він діє від імені постачальників продуктів / принципалів, а натомість отримує комісію;
2. Туроператор - це організація, фірма чи компанія, яка купує окремі туристичні компоненти окремо від своїх постачальників та об'єднує їх у пакетний тур, який продається із власним цінником громадськості безпосередньо або через посередників;
3. Туроператори схожі на гуртовиків, а туристичні агенти - роздрібні торговці;
4. Туроператор складає туристичні пакети, а тур агенти їх продають;
5. Туроператор несе відповідальність за дрібні деталі відпустки або туру, такі як готель, проживання, харчування, транспортування тощо;
6. Туроператором може бути тільки юридична особа, яка організовує та забезпечує якісний тур продукт; Дана особа може займатися лише туристичною та супутньою діяльністю й обов'язково повинна мати ліцензію туроператора. З цієї причини, до туроператора додатково ставиться ряд вимог, які необхідно виконати для отримання ліцензії;
7. На відміну від туроператора, тур агентом може бути як юридична особа, так і ФОП. Крім туристичної, тур агент може здійснювати й інші види діяльності, а також для тур агента не потрібно отримувати ліцензію [8].

Таким чином, індустрія туризму надзвичайно різноманітна. Інфраструктурне забезпечення відіграє велику роль у подорожах. Воно надає

можливість впізнавати світ та не вагатись, де розміститись на ніч, як і де поїсти, як подолати таку велику відстань, все це вже зробили .

У наступному параграфі буде розкрито історію розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Київській області.

1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та регіоні

Історія розвитку туристичної інфраструктури на теренах українських земель розпочалася ще за часів Київської Русі з XII – XIII ст.[1]

Особливим поштовхом для розвитку гостинності стало прийняття та визначення християнства на Русі. На території давньоруської держави було створено кілька потужних релігійних центрів – Софія Київська, Києво-Печерська та Почаївська лаври – які з часом стали об'єктом паломництва.

Цей фактор сприяв створенню засобів розміщення, особливо для паломників, які відвідували святі місця.

Віряни могли знайти притулок у звичайному або спеціалізованому житловому приміщенні – церковному гостинному дворі – який був поруч із великими паломницькими центрами - храмами та монастирями.

Храми та монастирі надавали гостинні послуги не лише паломникам. Тут могли зупинитися і купці, які приїхали до міста в комерційних справах. Основною причиною того, чому адміністрація церкви дала дозвіл на розміщення купців у районі храму, було те, що деякі культові споруди столиці будувались за кошти купців. Таким чином, храм у Київській Русі виступав своєрідним гостинним двором для купців, а також місцем, де вони мали привілей зберігати свої товари.

Перетворення Києва на один із центрів транзитної торгівлі обумовило постійне перебування тут різного роду торговельних місій, що сприяло розширенню мережі засобів розміщення. У великих містах з'явилися спеціалізовані заклади – гостинні двори, що представляли собою тип закладу на кшталт готелів для приїжджих комерсантів і вирізнялися високим рівнем комфорту, значними розмірами, ізольованістю та самотністю. Такий заклад був невід'ємною частиною міського торгу та знаходився на балансі міського бюджету.[25]

З метою кращого контролю над іноземцями, а також для послаблення конкуренції з місцевими негоціантами, іноземним купцям дозволялось селитися лише в спеціально створених гостинних будинках.

Так, у Новгороді у XII–XVII ст. існували готський, німецький та голландський гостинні двори. У Москві – «аглицький», грецький, вірменський. У Києві такий заклад знаходився на Подолі. Заклад, відомий під назвою «Грецький дім», з'явився у другій половині XVII ст. на території Чортомлицької січі, яка була центром Запорізького козацтва.

На відміну від небагатьох гостинних дворів, які відрізнялись не лише високим рівнем комфорту, але й високими цінами, мережа постійних дворів була значно ширшою. Вони були розташовані на відстані кінного переходу (приблизно 6–12 миль), що мали назву «ями».

Починаючи з XV ст., з розвитком поштового сполучення постійні двори створювалися при поштових станціях, які підпорядковувалися Ямському наказу.

У XVIII ст. було збудовано поштовий тракт, що з'єднав два найбільших міста імперії – Москву та Київ. Поштові двори та станції, які були зведені вздовж цього шляху сполучення, одночасно виконували функції закладів розміщення.

Вже в 1725 р. було збудовано перший поштовий двір, де можна було отримати послуги з розміщення та харчування, змінити коней.

Для більшості мандрівників з невеликим рівнем достатку (чумаків, дрібних комерсантів тощо) основним місцем розміщення була корчма. Протягом тривалого часу корчма являла собою унікальну соціальну організацію, своєрідну культурну форму проведення дозвілля. Кожен подорожуючий мав змогу отримати тут нічліг та харчування, що дає підстави вважати корчму осередком гостинності, який був характерним для українського села. Більше того, саме цей заклад за необхідності відігравав роль банківської контори, де здійснювалися різного роду комерційні операції. [32]

Основними клієнтами корчми були незаможні мандрівники, а також представники місцевого населення, які здійснювали нетривалі подорожі. Іноземці користувалися послугами таких засобів розміщення нечасто. Особливістю таких закладів був доволі обмежений асортимент меню. Ночліг міг надаватися безкоштовно.

Як правило, корчма складалася з двох частин:

1. Приміщення для харчування: з двома кімнатами;
2. Приміщення для ночівлі. У містечках та великих селах, на узбіччі доріг, діяли корчми із заїздами.

Яскравим зразком такого засобу розміщення стала корчма, що знаходилася на початку Зміївського шосе поблизу Харкова. Будівля збереглася до 1970- х рр. (знаходилася на розі проспекту Гагаріна та вул. Кірова). За своїми зовнішніми ознаками будівлю корчми нагадує будинок Харківського міського голови Е. Урюпіна, що зберігся до нашого часу (вул. Римарська, 4).

В окремих регіонах України такий заклад, як корчма, відомий також як шинок і саме під такою назвою в XVII–XVIII ст. нерідко фігурував у різних

джерелах, зокрема статистичних. Шинкарство було доволі прибутковою справою, про що свідчить той факт, що власниками таких закладів були представники різних верств населення – священнослужителі, козацька старшина, різночинці, іноземці, козаки.

Шинки, по суті, виступали найнижчим різновидом трактирів, що набули популярності в країні. Втім, на відміну від Росії, де трактир перетворився на справжнє суспільне явище, українські трактири яскравого враження не справляли. Фактично вони також надавали лише послуги харчування. Незначною була і їх кількість. Наприклад у Харкові в першій чверті XIX ст. діяло лише шість трактирів.

Помітно низькою залишалася на українських теренах і кількість готелів. Перші з них з'явилися в першій третині XIX ст. Однак значного поширення будівництво готельних закладів не набуло.

Зокрема, в Харкові наприкінці 1820- х рр. діяв лише один готель. В Одесі було відкрито готель «Петербурзький». Обмаль було і готелів європейського рівня.

На території західної України перший готель було споруджено у Львові в 1785 р. (зараз на цьому місці знаходиться Музей етнографії). Згодом, у 1804 р. у Львові на площі Міцкевича було відкрито ще два готелі – «Європейський» та «Французький». Чи не найвідомішим готелем у місті став готель «Жорж», збудований у 1796 році. У закладі працювало 93 номери, 34 з яких були розраховані на заможних клієнтів, а тому були обладнані відповідно до європейських стандартів.

Одним із найвідоміших закладів, що надавав послуги з розміщення в Україні, став так званий «Зелений готель» у Києві. Його було збудовано на початку XIX ст. і підпорядковувався він Києво-Печерській лаврі. Заклад

знаходився за межами православної святині, на місці колишнього гостинного двору для прочан. Свою специфічну назву готель отримав через те, що його стіни були суцільно вкриті виноградною лозою.

Загалом же в Києві станом на середину XIX ст. нараховувалося всього лише 3 гостинні двори, один ресторан, 24 харчевні та 7 кондитерських. Відсутність достатньої кількості засобів розміщення компенсувалася вийманням приміщень у приватних осіб, що ставало особливо актуальним у період проведення різного роду ярмарків, які славилися далеко за межами України. Зокрема, в Харкові лише великих ярмарків нараховувалося чотири.

В Києві щорічно збиралось шість ярмарків, найбільшим та найвідомішим із яких став Контрактовий. Такі ярмарки ставали центром економічного життя міста, в якому вони проводилися та стимулювали ділову активність населення. Сюди нерідко з'їжджалися негоціанти не лише з інших регіонів імперії, але й із-за кордону. Так, для укладання контрактів до Києва щорічно приїжджали близько 10–15 тис. осіб.[26]

В таких умовах важливе значення, як і раніше, мали гостинні двори, які нерідко відігравали провідну роль під час проведення торгів. Саме тут наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. була зосереджена постійна торгівля.

Серед закладів гостинності, що набули поширення в українських містах у першій половині XIX ст., були також заїжджі двори. Номерний фонд їх був розрахований на представників різних категорій населення, а відтак, різними були і кількість та якість послуг, що надавалися.

Заїжджі двори функціонували в багатьох українських містах. Однак особливого значення вони набули на півдні. Так, населення такого припортового міста, як Одеса, збільшувалося перш за все за рахунок приїжджих, які відчували

гостру потребу в закладах розміщення. Саме в розрахунку на таких прибульців і створювалися заїжджі двори.

Кілька заїжджих дворів існувало і в Херсоні. Найкращими з них вважалися «Новоросійський» та «Херсонський». Загалом же, як зазначили свідки того часу, стан закладів, що надавали послуги з розміщення в місті, залишався незадовільним.

Постоялі, заїжджі та гостинні двори, корчма, квартири, кімнати та будинки, що здавалися в оренду, виступали основними типами засобів розміщення в Україні аж до середини XIX ст.

Реформи 1860–1870-х рр. у Росії ознаменували собою новий етап в історії країни. Скасування кріпосного права, відкриття потужних покладів вугілля та залізної руди на сході України та пов'язаний з цим розвиток важкої промисловості, залізничне будівництво, широке залучення іноземних інвестицій в економіку країни, формування ринкової інфраструктури – все це призвело до зміни соціальної структури, активізації урбанізаційних процесів, підвищення ділової активності.[28]

Одним із наслідків соціально-економічних змін, що відбувалися в країні, стало суттєве зростання мобільності населення. В зв'язку з цим виникла потреба в нових закладах гостинності, які мали відповідати вимогам часу і вирізнялися професійним підходом до справи. Таким типом засобів розміщення став готель.

Так, у другій половині XIX ст. київські готелі були орієнтовані на певні категорії гостей: «Гранд-отель» був розрахований на іноземців та поважних персон, «Континенталь» – на підприємців та артистів. Свій контингент відвідувачів мали готелі «Чернецького», «Номери Ільїнської», «Пале-рояль», «Оріон», «Кане», «Національ».

В номерах було централізоване опалення, електричне освітлення, встановлено телефонні апарати. В деяких з них (зокрема, львівських) навіть працював ліфт. Типовими для тодішніх готелів були і послуги комісіонерів-посильних, які виконували різні доручення постояльців. Щоправда, згодом, вже на початку XX ст., в умовах розвитку телефонного зв'язку ця послуга перестає бути актуальною.

Невід'ємною складовою сервісного обслуговування елітних готелів стали ресторани та буфети. Саме ресторани у фешенебельних готелях вважалися найкращими закладами харчування у великих містах України, зокрема в Києві. Такі ресторани поєднували в собі вишуканий інтер'єр, дорогий посуд (наприклад, срібне приладдя, кришталеві келихи тощо), широкий асортимент страв та напоїв, уважний персонал. Так, ресторан київського готелю «Росія» був відомий своїми пісними та рибними стравами. Кухмістерськими та «домашніми» обідами славився ресторан готелю «Метрополь».

Ресторани при фешенебельних готелях фактично виступали законодавцями кулінарної моди. До складу меню входили не лише страви української та російської кухні, але й досягнення європейського кулінарного мистецтва. Як правило, в таких ресторанах працювали кухарі, які з цією метою спеціально запрошувалися із-за кордону. Нерідко готельні ресторани були чи не єдиним місцем, де відвідувачі мали змогу скуштувати іноземні делікатеси (зокрема, в Харкові).

Для роботи в таких закладах харчування нерідко запрошувалися професійні музиканти та виконавці. Ввечері тут лунала жива музика – грав струнний оркестр, звучали пісні та романси. Отримавши досвід роботи в таких закладах, окремі працівники згодом відкривали власну справу і ставали відомими в місті рестораторами. Зокрема, маємо відомості, що господарем ресторану «Валгалла»

у Києві став купець 2-ї гільдії І. К. Біанкі, який на початку своєї кар'єри працював буфетником у «Гранд-готелі».

Крім ресторану, невід'ємною складовою фешенебельних готелів стали крамниці, в яких постояльці мали змогу придбати необхідне, не виходячи за межі закладу. Дана послуга була особливо актуальною з огляду на те, що переважаючим контингентом таких готелів були іноземні та іногородні відвідувачі. Зазвичай, вони недостатньо добре орієнтувалися в місті, тож наявність крамниці в готелі сприяла суттєвій економії їхнього часу. Нерідко такі крамниці також ставали осередком різних новацій. Так, лідер готельного господарства Харкова «Гранд-отель», що знаходився на Павлівській площі, багато в чому став відомий завдяки тому, що тут був магазин, у якому вперше в місті були встановлені фіксовані ціни на товари. До того часу в крамницях міста продавець і покупець торгувалися як на ринку.

Остання третина XIX ст. характеризується появою «Пасажів» – закладів, у яких поєднувалися функції готелю та торговельного центру. Зокрема, в 1885 р. «Пасаж» з'явився в Харкові. Він був «вбудований» у «Великий корпус», що розміщувався вздовж Купецького спуску (тепер – спуск Халтурина) і належав купцю В. Пашенку-Тряпкіну. В Одесі «Пасаж» було зведено на розі вулиць Преображенської та Дерибасівської. Дещо пізніше «Пасажі» з'явилися і на Західній Україні. Так, вже в 1920-х рр. у Львові власник готелю «Французький» Й. Шпрехер прибудував до цього закладу торговельний пасаж «Марійська галерея».

Піклувалися в готелях (і не лише в елітних) і про дозвілля своїх клієнтів. З цією метою в закладах були обладнані більйардні зали. Так, у київському готелі «Люнівер» було встановлено п'ять імпортних більйардів, гра на яких тривала цілодобово. Більйардна зала працювала і в готелі «Англетер» тощо.

Поряд із фешенебельними готелями, що орієнтувалися передусім на заможний контингент відвідувачів, існували готелі середнього класу, які були розраховані на менш заможних клієнтів. Готелі цього типу в цілому також відрізнялися досить високою якістю обслуговування. Номери були обладнані у відповідності з існуючими європейськими стандартами.

В номери подавалася гаряча вода, більшість готелів мали ванни та лазні, поблизу будівлі закладу існували спеціально обладнані стоянки для екіпажів. Персонал швидко та професійно виконував побажання відвідувачів. Новоприбулих постояльців, як правило, відвідував сам власник готелю.

Пореформений період привів до появи нових форм ділової активності: у великих містах почали з'являтися біржі, торговельні та банківські контори, суттєво збільшилася мережа пунктів стаціонарної торгівлі тощо.

Ближче до нових форм ділової активності тяжіли й засоби розміщення. Яскравим прикладом цього став фешенебельний готель «Метрополь» у Харкові, що був збудований на головному майдані поряд із конторами кількох великих банківських установ. З'явилися нові готельні заклади і на головних вулицях міста – Сумській, Московській, Катеринославській. Такий же процес спостерігався і в інших українських містах: у Києві, Одесі, Львові, Катеринославі елітні готелі та заклади середнього класу також відкривалися передусім на центральних вулицях.

Низка готелів з'явилася поблизу залізничних вокзалів. Такі заклади були розраховані на клієнтуру, яка прибувала залізничним транспортом. Зокрема, в Києві неподалік вокзалу в районі вул. Базарної виникли чотири готелі.

Змін у пореформений період зазнали і назви засобів розміщення. Нові назви мали бути яскравими та привертати увагу потенційного відвідувача. В той же час вони уособлювали ті зміни, які відбулися в країні в 1860–1870-х рр. Якщо раніше

заїжджі та постоялі двори в свою назву нерідко включали ім'я або прізвище господаря, то тепер готелі називалися у відповідності до європейських традицій.

Нерідко до складу найменування засобу розміщення входила назва міста, країни, регіону. Так, у Києві були готелі «Європейський», «Англія», «Брістоль», «Версаль», «Марсель», «Австрія».

В Одесі – «Росія», «Петербурзький», «Лондонський», «Брістоль», «Версаль». В Ялті – «Росія», «Франція», «Ялта» (пізніше переіменована на «Брістоль»). У Львові – «Англійський», «Краківський», «Французький», «Варшавський», «Швейцарський».

У всіх великих українських містах – Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі, Львові – були «Гранд-отелі», що являли собою тип фешенебельного готельного закладу і виступали своєрідними флагманами готельного господарства в своїх містах.

Інколи, щоправда, назви готелей мали яскраво виражений політичний підтекст. Так, перший готель, споруджений у західній Україні, мав назву «Під римським цезарем». Назва закладу стане зрозумілою, якщо згадати, що регіон на той час входив до складу Австрійської (а згодом – Австро-Угорської) імперії, інша назва якої була Священна Римська імперія, на чолі якої стояв імператор – «Cesar». Ще один львівський готель називався «Під трьома коронами» – натяк на те, що Річ Посполита, до складу якої тривалий час входили західноукраїнські землі, наприкінці XVIII ст. за результатами трьох поділів Польщі опинилася в складі трьох держав – Росії, Австрії та Прусії, на чолі яких перебували імператори (тобто короновані особи).

Поряд із готелями одним із найпоширеніших типів засобів розміщення в українських містах стали прибуткові будинки. Саме на другу половину XIX ст. припав період розквіту цього типу комерційного житла. Прибуткові будинки

були в багатьох районах українських міст. Так, в Одесі чимало великих прибуткових будинків з'явилося в центральних районах, на Молдаванці, поблизу площі Куликове поле. В Харкові вони були зосереджені на вулицях Сумській, Римарській, Катеринославській, на Павлівській площі. Чимало їх було споруджено й у Львові.

Прибутковий будинок представляв собою чотири,- п'ятиповерхову будівлю та мав чотирикутну або Т-образну форму (тобто розташовувався по периметру ділянки). Не забудованим лишалося лише внутрішнє подвір'я. За своєю плановою структурою будівля характеризувалася наявністю однотипних квартир, які групувалися навколо сходового вузла. Сходовий вузол знаходився по центру будинку. По боках від нього на кожному поверсі розміщувалось по дві квартири, кожна з яких мала від чотирьох до шести кімнат. Перший поверх такого будинку нерідко орендувався дрібними торговельними або виробничими закладами – юридичними конторами, ательє, крамницями, кав'ярнями тощо. Інші поверхи були житловими .

У вартісному відношенні прибуткові будинки представляли собою найбільш прийнятний варіант для осіб із середнім рівнем доходу, які зупинялися на нетривалий час. Орендували таке житло представники різних соціальних категорій – комерсанти, чиновники, студенти, представники інтелігенції.

В умовах соціально-економічної трансформації, яка відбулася в країні в 1860–1870-х рр., та суттєвого посилення мобільності населення деякі типи засобів розміщення поступово втрачають свою популярність. В першу чергу, це стосується корчми (шинка), що остаточно перетворюється на заклад, де продавалися спиртні напої. Відходять у минуле і постоялі двори, що було пов'язано з розвитком залізниць. Постоялі двори зберігаються переважно в районах, де залізничне сполучення було відсутнє.

Зокрема, у межах Радянської України здійснюється націоналізація готельних підприємств і створюється єдина державна система управління готельним господарством. На Західній Україні, що перебувала у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії, готельна та ресторанна інфраструктура була у приватному секторі економіки, що сприяло кращому матеріальному забезпеченню, організації обслуговування. Суттєвою рисою готельної сфери Західної України була доволі чисельна мережа невеликих закладів, зорієнтованих на обслуговування різних категорій населення

Таким чином, мережа готельних закладів в Україні інтенсивно розширюється лише в кінці XIX ст. Цьому сприяло економічне зростання, розвиток транспортної інфраструктури, піднесення просвітництва в Україні, широкі зв'язки з європейськими державами. Важлива риса в організації сфери гостинності пов'язувалась з високою якістю обслуговування, що відповідала світовим стандартам, водночас висока ціна послуг була доступною насамперед для осіб високого матеріального достатку. У XIX ст. помітним є поділ закладів на категорії щодо рівня і ціни послуг, окрім розкішних готелів розвивалась мережа закладів гостинності зорієнтована на осіб різного матеріального достатку. [39]

Що до ресторанів? Перший у сучасному розумінні ресторан в Києві був відкритий у готелі "Зелений трактир" (1803-1805 рр. Арх. А. Меленський). Зараз на місці готелю по вулиці Московська, 30 знаходиться районний відділ міліції. Будівля була двоповерховою, з каменю і дерева, із зеленим дахом. У готелі зупинялися відомі політики, артисти, письменники. Тарас Шевченко згадував трактир у своїй повісті "Близнюки" і сам нерідко там бував.

У 1888 році кондитер-швейцарець на ім'я Бернард Семадені відкрив однойменну кондитерську в самому центрі міста, яке нещодавно стало цукровою столицею Російської імперії. Заклад був розкішно оформлений, у залі стояли

мармурові столи, безліч екзотичних рослин та антикваріату. У меню були каштани в шоколаді, ананаси, мигдальне драже, тістечка, кілька видів шоколаду з альпійським молоком.

Кондитерська надавала послуги з виготовлення тортів на замовлення, за ескізами та побажаннями покупців. Там навіть робили карамель, яку тоді офіційно рекомендував Медичний департамент як засіб від кашлю.

У самому закладі, через його близькість до міської ради та головної біржі, комерсанти й маклери, займалися купівлею-продажом акцій. Тоді кондитерську стали називати "неофіційною біржою". Дуже вдале розташування Семадені, зростання рівня життя в Києві та майже повна відсутність конкуренції принесли бізнесу Семадені величезний прибуток. Заклад проіснував до 1924 року.

В середині XIX ст. на розі Хрещатику і вулиці Прорізна виник стихійний ринок солодошів. Це були грецькі торговці халвою, рахат-лукумом і випічкою. На той час Хрещатик тільки набував статусу головної вулиці міста. Німець Георг Донтенман вчасно оцінив вигідність розташування і в 1872 році відкрив кондитерську в будинку на тому ж перехресті зі стихійним ринком. Вона називалася “Жорж” і проіснувала аж 47 років.

Під цим же брендом через кілька років відкрилися також шоколадна фабрика і кав'ярня. У меню кондитерської були шоколадні цукерки, морозиво, вишукані торти, екзотичні сорти кави та чаю. Сам заклад виглядав як витвір мистецтва, адже над його інтер'єром працював художник Михайло Врубель.

Під час Першої світової війни кондитерська продовжувала роботу, постійно жертвуючи кошти на благодійність. За весь час численних криз початку XX століття “Жорж” провів декілька благодійних кампаній. Однак, із ростом злиднів, деяких киян все одно обурювали розкішні вітрини кондитерської. Після

Більшовицької революції заклад закрився. На його місці відкрили їдальню, а пізніше там розташовувався артіль кондитерів.

Заклади за часів радянського Києва. Після Жовтневої революції практично всі ресторани в Києві з очевидних причин припинили своє існування. Їх місце зайняли столові при державних установах, пекарні, молочні лавки. Однак для радянської номенклатури ресторани все ж були відкриті. Єдиний в Києві ресторан зі статусом пам'ятника архітектури знаходиться на Грушевського, біля стадіону Динамо. Він був побудований в 1932 році за проектом Йосипа Каракіса і є одним з найяскравіших локальних прикладів архітектури конструктивізму. У будівлі 5 поверхів, що відрізнялися один від одного за оформленням. У закладі влаштовували банкети для партійної еліти. Меню складалося зі страв української та російської кухні.

Ресторан «Прага». Виставка досягнень народного господарства у Голосіївському районі була зведена за образом і подобою московського комплексу і мала те ж призначення – демонструвала міць радянського сільського господарства. На території комплексу було побудовано кілька закладів. Найвідоміший з них – ресторан «Прага».

Заклад спочатку називався «Лебідь», тому що поруч знаходилося озеро з лебедями. У 1959 році на ВДНГ пройшла перша виставка чеського народного господарства (в тому числі національної кухні), після якої було вирішено переформувувати ресторан на заклад з чеською кухнею. Так з'явився ресторан «Прага», в якому у дефіцитний час можна було випити келих чеського пива, з'їсти свинячу рульку за старовинним рецептом, чеський суп, і, звичайно, празький торт на десерт. Ресторан зберігся до наших днів. Після двадцятирічного занепаду, у 2009 році його реконструювали і відкрили, залишивши початковий вигляд і назву.

Ресторан «Мисливець». Заклад знаходився у триповерховій будівлі на острові Гідропарк. “Мисливець” був розкішним рестораном, тематично стилізованим під мисливське житло – дерев'яні меблі та оздоблення, шкури і голови тварин у якості декору. У перший рік роботи закладу гостей зустрічав живий ведмежа, доки він не виріс до небезпечних розмірів. Офіціанти були одягнені в мисливські костюми, меню в основному складалося з дичини – заячина, ведмежати́на, куріпки, олени́на. Будівля ресторану згоріла у кінці 80-х років. [11]

Що до санаторно-курортної справи? Перші згадки про родовища лікувальних вод на Заході України (Моршин, Немирів, Поляна, Синяк, Любань Великий) припадають на XVI ст. Так, польський лікар В.Очко описав лікувальні води Любяня Великого в 1578 р. у своєму трактаті, присвяченому бальнеологічному лікуванню. Наприкінці XVI ст. тут було побудовано примітивний лікувальний комплекс.

У XVI ст. російський посол до Венеціанської Республіки вперше описує лікувальні властивості мінеральних вод Синяка (Закарпатська обл.) після подорожі через цю територію, хоча місцеві жителі використовували їх раніше, про що свідчить попередня назва цієї місцевості "Козяча криниця".

На території України, яка входила до складу Російської імперії, перші державні заходи щодо розвідки мінеральних джерел та їх експлуатації з лікувальними цілями проводились за ініціативою Петра I за його указом від 1717р.

У другій половині XVIII ст. в Україні починається досить швидкий розвиток курортів. Здійснювалося будівництво і відкриття водолікувальниць, готелів, будинків для приїжджих, відбувалася комерціалізація курортної справи, проводилися дослідження та пошуки нових родовищ.

У 1798 р. львівським лікарем К.Крочкевичем було описано лікувальні джерела Любаня Великого, в 1799 р. перший опис грязелікування як методу народної медицини здійснив Н.Сумароков. Великий вплив на розвиток рекреаційно - курортного обслуговування мали праці Ф.Гебера, М.Вороніхіна, Л.Бертенсона, на яких досліджувалися й описувалися мінеральні води та грязі Криму і півдня України.

На початок ХІХ ст. припадає офіційне відкриття таких курортів, як Немирів (1814 р.), Трускавець (1827 р.), Одеські грязеві курорти (1830 р.), Саки (1828 р.), Слов'янськ (1821 р.), Приморський (1846р.) та ін. [63].

З ХVІІІ ст. українською знаттю активно освоюються туристичні центри Західної Європи, в першу чергу Італії, Австрії, Швейцарії, Франції, Німеччини. Саме в цей період здійснили свої подорожі визначні мандрівники: В. Григорович-Барський, Ю.Лисянський та ін. З першої половини ХІХ ст. серед української інтелігенції поширюються народознавчі мандрівники та зростає зацікавленість історико - культурними і природними пам'ятниками. Великими ентузіастами цієї справи були І.Франко, М.Шашкевич, І.Вагилевич, Я.Головацький та ін.

На кінець ХІХ ст. припадає створення перших туристичних бюро, які здійснювали організацію туризму. В 1896 р. одним з перших було створено Ялтинське туристичне бюро. Подібні організації наприкінці ХІХ ст. було створено в Галичині (Львів, Чернівці, Перемишль). На цей же період припадає освоєння рекреаційно - туристичних місцевостей Яремче, Ворохти, Криворівні та ін. Починає розвиватися лижний туризм.

Спеціалісти з курортної справи організовуються у професійні товариства. Так, наприкінці ХІХ ст. було створено Російське бальнеологічне товариство, членами якого були і представники України. У 1867 р. почало функціонувати

Одеське бальнеологічне товариство, де розроблялись методики використання лікувальних факторів, а також правила направлення хворих на курорти.

Наприкінці XIX ст. було розроблено проект закону "Про санітарну і гірську охорону лікувальних місцевостей", до яких було віднесено місця з джерелами мінеральних вод і лікувальними грязями, морськими купаннями, кумисолікуванням і кліматичні станції. У цей час впроваджується закон про охорону курортів.

До першої світової війни більшість курортів Галичини, Наддніпрянської України, Криму знаходилися як в приватному, так і в державному підпорядкуванні.

Декрет "Про лікувальні місцевості загальнодержавного значення" від 4 квітня 1919 р. проголосив націоналізацію курортів, 21 грудня 1920 р. було підписано Декрет "Про використання Криму для лікування трудящих", в якому зазначалося, що ні одне приміщення на узбережжі Криму, де можна розмістити санаторії і будинки відпочинку, не може бути зайнято ніякими особами і закладами без узгодження з компетентними органами. Було зобов'язано в січні 1921 р. відкрити в Криму оздоровниці на 5 тис. місць, а до весни - на 25 тис. місць. Для керівництва роботою місцевих санаторно - курортних закладів в Сімферополі було створено Центральне управління. У 1925 р. в колишньому Царському палаці було відкрито санаторій для селян, а в Гурзуфі створено Всесоюзний санаторний піонерський табір "Артек".

У 20-х роках було відкрито перші будинки відпочинку, спочатку на Донбасі, а згодом і на інших територіях України, почала створюватися мережа дитячого відпочинку. За роки перших п'ятирічок відкрилися санаторії у Миргороді (1917-1925 рр.), Слов'янську (1922 р.), курорти Лермонтовський (1925 р.), Ворзель (1932 р.), Березовські мінеральні води (1926 р.) тощо.

Найважливішими санаторно - курортними районами України до 1941 р. були Крим, де діяло 168 оздоровниць на 27,5 тис. місць, та Одеса з 50 санаторно - рекреаційними закладами, в яких щорічно оздоровлювалося до 150 тис. чол. Проблеми грязелікування і бальнеотерапії та інші питання санаторно - курортного лікування досліджуються з 1928 р. Одеським науково - дослідним інститутом курортології.

По-іншому розвивалася рекреаційно - туристична діяльність у Західній Україні, яка була поділена між Польщею (Галичина і Волинь), Румунією (Буковина) та Чехословаччиною (Закарпаття). Найкраще ця галузь була розвинена в Галичині. Тут функціонувало ряд курортів, які отримали європейське визнання (Трускавець, Моршин, Черче). Було відбудовано санаторії і пансіонати, проводилась реконструкція зелених насаджень. Більшість курортів належали приватним особам. Дуже слабо була розвинута санаторно - курортна діяльність на Буковині.

У міжвоєнний період туризм досягнув значного розвитку. Найбільш популярними туристичними центрами були Яремче, Ворохта, Криворівня, Коростів, Гребенів, Славське. Значний внесок у розвиток туризму в Західній Україні в 1924 - 1939 роки зробило краєзнавчо - туристичне товариство "Плаї", яке розробляло туристичні маршрути, організовувало екскурсії, мало свої турбази, розвивало видавничу діяльність. З 1937 р. товариство видавало щомісячний часопис з краєзнавства і туризму "Наша Батьківщина".

Особливою популярністю у цей час почав користуватися гірськолижний туризм. У 30-х роках було створено Карпатський лежцетарський клуб, до його функцій належали організація, забезпечення, надання відповідної допомоги гірськолижникам.

Але найбільшими туристичними центрами того часу були все ж таки Київ, Одеса, Крим, Чернігів, Кам'янець - Подільський, Харків, Запоріжжя. Починають функціонувати туристичні круїзи по Дніпру та Чорному морю.

За часів другої світової війни курорти і санаторії були закриті, частково або повністю знищені, розграбовані, особливо у Східній Україні. Курорти Західної України постраждали менше, більшість з них продовжували функціонувати, хоч переважно пацієнтами були німецькі солдати і офіцери.

У післявоєнний період широко розгорнулася відбудова існуючих і будівництво нових курортів. До початку 50-х років фактично було завершено відбудову курортів України. З приєднанням Закарпаття до України там почалось широкомасштабне будівництво нових курортів: Карпати - 1948 р., Верховина - 1958 р., Гірська Тиса - 1958 р. та інші, розширення старих - Поляна, наприклад.

У цей же час було відкрито Ужгородський філіал Одеського науково - дослідного інституту курортології (1965 р.), яким досліджуються проблеми бальнеології і кліматології переважно при захворюваннях печінки, шлунка, кишечника, бронхіальної астми. На курортах Бердянська і Трускавця було відкрито відділення цього інституту.

На 50-і роки припадає розвиток туризму в Україні. Основна частина туристів і відпочиваючих проводила свій вільний час у межах України. Міжнародний туризм був розвинутий, порівняно з наявним потенціалом, дуже слабо. Лише невелика частина громадян України могла відвідувати зарубіжні країни, що було пов'язано із значними бюрократичними перепонами, невеликим відсотком відносно багатих людей та існуванням значної кількості населення, віднесеної до категорії "невиїзних".

На той час зарубіжні туристи також були обмежені у своїх правах. Значна частина міст і територій в Україні були заборонені для в'їзду іноземців.

Основними центрами міжнародного туризму були Київ, Одеса, Львів, Південний берег Криму та деякі інші міста, що обмежувало розширення іноземного туризму.

У 60-х першій половині 80-х років рекреаційне обслуговування набуває в Україні масового характеру. Особливо швидко в цей час зростала кількість баз відпочинку, туристичних закладів, оздоровчих таборів для дітей. У зв'язку зі значним зростанням туристичних потоків, розширенням географії подорожей та екскурсій постала нагальна потреба у створенні міцної матеріально - технічної бази туризму.

Особливо різке зростання місткості туристичної мережі спостерігалось у 1970 - 1980 рр. Протягом цих 10 років вона збільшилася вдвічі, а середньорічний темп приросту становив в ці роки майже 2 тис. місць.

З урахуванням матеріальної бази Головного управління Української РСР з іноземного туризму, що складала 12,8 тис. місць, та БММТ "Супутник" ЦК ЛКСМУ - 9 тис. місць, загальна місткість туристичних підприємств в Україні становила у 1983 р. 62,9 тис. місць. У ці роки спостерігалася стійка тенденція використання орендної бази для проживання туристів і рекреантів. Якщо орендний фонд становив у 1970 р. лише 19,2% від загального числа туристичних місць, то в 1980 р. - вже 43,6%.

У 60-80-х роках значне місце у структурі туристичних послуг посідало екскурсійне обслуговування, організація планових маршрутів. Так, у 1985 р. участь в екскурсіях брали 43,5 млн. осіб, а тематика екскурсій перевищила 4,2 тис. Туристично - рекреаційні організації України надавали послуг населенню на суму близько 368 млн. крб., обслуговуючи 6,0 млн. туристів.

З часу проголошення України незалежною державою і формування ринкової економіки почався новий етап у розвитку рекреаційно - туристичного господарства. У першу чергу було ліквідовано контроль Москви над Україною, і

відповідні органи колишнього республіканського управління у справах рекреаційно - туристичного господарства стали самостійними і почали проводити свою незалежну політику.

До 1991 р. рекреаційно-туристична галузь України функціонувала в єдиному рекреаційно туристичному комплексі Радянського Союзу. Курорти належали державі, а керівництво туристичною діяльністю велося централізовано. Перші роки незалежності України (1991 – 1993 рр.) були складним для розвитку туризму у нашій країні. Обсяг туристичної діяльності на внутрішньому ринку зменшився у чотири рази, а кількість іноземних туристів, які відвідали Україну, скоротилися до 80 %. Лише 120 тис. іноземних туристів було зареєстровано у 1992 р..

Новий етап розвитку українського туризму розпочався з прийняттям Верховною Радою України «Закону про туризм» (1995 р.). Сьогодні його розглядають як одну із найперспективніших галузей економіки України. [12]

Отже, виходячи із зазначеного, можемо констатувати, що розвиток туристичної інфраструктури України розпочався ще з часів Київської Русі та історично представлений сукупністю матеріально-речових об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристичних потреб населення.

У наступному параграфі до розгляду пропонується нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні.

1.3. Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні

Специфіка туристичного бізнесу полягає у комплектуванні туристичного продукту різними видами послуг - транспортуванням, харчуванням,

проживанням, консульськими послугами тощо. Звідси безліч правових та нормативних документів, що регулюють галузь туризму.

Наприклад, адміністративне законодавство регулює питання отримання в'їзних віз, валютне законодавство - платіжні засоби, митниця - порядок пропуску через кордон товарів, що декларуються. Є нормативні акти Держстандарту України щодо сертифікації туристичних послуг, дії державних антимонопольних органів щодо застосування законодавства у сфері прав споживачів на туристичні послуги тощо. [82]

В основу формування нормативно-правової системи суб'єктів господарювання туристичної галузі України покладені такі нормативно - правові акти:

1. Конституція України.
2. Цивільний кодекс України.
3. Господарський кодекс України.
4. Податковий кодекс України.
5. Закон України «Про підприємства в Україні».
6. Закон України «Про господарські товариства».
7. Закон України «Про правовий статус іноземців».
8. Закон України «Про туризм».
9. Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про туризм”.
10. Закон України «Про курорти».
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію».
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування».
13. Методичні рекомендації з організації поїздок вітчизняних туристів за кордон та інші законодавчі постанови та акти.

В першу чергу розглянемо на яких положеннях Конституції України ґрунтується правова база туристичної діяльності.

Згідно зі ст. 45 Конституції України, "кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки"[40].

Відповідно до ст. 33 Конституції України, "кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну" [41].

Ст. 42 Конституції України залишає за кожним громадянином право на "підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт" [42].

Ці конституційні положення формують початкову правову основу для організації виробництва та продажу туристичних послуг через комерційну діяльність.

Конституція України містить ще одне важливе положення, яке впливає на процес регулювання туризму. Йдеться про ст. 9 Конституції України, відповідно до якої "чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України" [43].

Зрозуміло, що з досягненням незалежності України головною проблемою внутрішнього туризму була необхідність прийняття державного закону, який

усуне стихійне регулювання та направить роботу кількох тисяч вітчизняних туристичних організацій та індивідуальних підприємців в одному правовому напрямку, де поряд з нормами цивільного господарського права діють спеціальні норми, що безпосередньо регулюють туристичну діяльність.[3]

15 вересня 1995 р. Верховна Рада України прийняла Закон України "Про туризм". Уперше туристичну діяльність регулював правовий акт, що має вищу юридичну силу - Закон.

Цей документ визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України у сфері туризму та декларує такі пріоритети: [58]

- удосконалення правових засад регулювання відносин у сфері туризму;
- забезпечення становлення туризму як високорентабельної сфери економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб [17].

Відповідно до ст. 6 Закону України "Про туризм", реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

- визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;
- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;
- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;
- визначення основ безпеки туризму;
- нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);
- ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;
- визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;
- участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

Вищезазначені статті Закону України "Про туризм", незважаючи на зовнішню декларативність їх змісту, мають вирішальне значення для розвитку туризму в Україні. Очевидно, що без активної підтримки та безпосередньої допомоги держави реорганізація та розвиток туристичної галузі були б майже неможливими або надзвичайно важкими.

Слід зазначити, що Закон визначає основні пріоритетні напрями національної політики у галузі туризму у розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, але не розглядає закордонний туризм як тип стимулювання відтоку

економічного капіталу. Подібним чином, Закон України «Про туризм» є правовою основою для формування набору відомчих та міжвідомчих нормативних актів, що регулюють певні аспекти туристичної галузі.

Одним із питань, передбачених законом, є ліцензування, яке є важливою частиною державного нагляду за туристичною галуззю. Регулюється ліцензування статтею 17 Закону України «Про туризм». З метою створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, захисту навколишнього природного середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування здійснюється ліцензування тур операторської діяльності.

Суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав ліцензію на тур операторську діяльність, має виключне право на надання послуг з оформлення документів для виїзду за межі України. Туроператор може здійснювати також і тур агентську діяльність.

Суб'єкт господарювання не має права у своїй назві використовувати слово "туроператор" без отримання ним ліцензії на здійснення тур операторської діяльності.

Не може бути видана ліцензія на тур операторську діяльність суб'єкту підприємницької діяльності із назвою, тотожною назві іншого суб'єкта підприємницької діяльності, якому ліцензія видана раніше і інформація про нього внесена до відповідного реєстру.

Обов'язково ліцензія повинна бути у суб'єктів, що здійснюють:

- організацію виїзного туризму;
- організацію внутрішнього туризму;
- організацію туризму для іноземців;
- екскурсійна діяльність.

Туристичні послуги, що стосуються безпеки життя та здоров'я людей, захистом власності користувачів та охороною навколишнього середовища, повинні бути сертифіковані. Сертифікації в туризмі підлягають або туристичні послуги, або послуги готелів. Процедура оцінки відповідності виконується органом з сертифікації який не залежить від споживачів та виконавців та має на це уповноваження.

В Україні перші роботи із сертифікації продукції та послуг розпочалися у першій половині 90-х років минулого століття, і регламентувалися вони положеннями Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію».

Саме цим Декретом затверджено створення вимоги національної сертифікації УкрСЕПРО, яка повинна базуватися на вимогах керівних нормативних документів.

На сьогодні в Українській національній системі сертифікації (УкрСЕПРО) нараховується 149 органів з сертифікації продукції (робіт, послуг) та 811 випробувальних лабораторій (центрів).

Сертифікація продукції й послуг здійснюється у трьох формах :

- «самосертифікація» або сертифікація, зроблена першою стороною угоди (виробником), – найстаріша і найпростіша форма сертифікації, що виступає у вигляді завірення продавцем покупця у високій якості продукції чи послуги;
- сертифікація, зроблена другою стороною угоди (споживачем), – виступає у вигляді підтвердження покупцем якості продукції або послуги;
- сертифікація, зроблена третьою стороною (зазвичай незалежною особою чи організацією) відповідно до встановлених державою вимог.

Звичайно, серед міжнародної та вітчизняної практики найбільш гідною довіри є третя форма сертифікації, при якій незалежний оцінювач перевіряє якість товарів та послуг, котрий видає сертифікат-документ, що підтверджує товар або послуга відповідає вимогам .

Сертифікація в галузі туризму в Україні здійснюється централізовано відповідно до українського законодавства, яке було сформульовано з урахуванням сучасних міжнародних стандартів, норм та правил: «Про стандартизацію», «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», «Про підтвердження відповідності».

Державна система стандартизації у туристичній діяльності регулює такі явища:

- безпека споживачів у туризмі їх життя та здоров'я, охорона майна та довкілля; - класифікація туристичних ресурсів України та їх охорона, встановлення норм навантажень на об'єкті культурної спадщини та довкілля;
- покращення якості обслуговування;
- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій;
- створення нормативної бази функціонування систем стандартизації і сертифікації товарів, робіт, послуг.

Метою сертифікації є:

- реалізація безпечних товарів, робіт і послуг та запобігання небезпечних для користувачів, їх життя та здоров'я, а також довкілля видів обслуговування;
- сприяння споживачам у свідомому виборі товарів, робіт, послуг;

- забезпечення дотримання правил та вимог, що стосуються природи, її ресурсів та екологічної безпеки;
- адаптація стандартів, норм та правил відповідно до міжнародних стандартів рекомендацій, норм та правил, які стосуються об'єктів туристичного значення.

До нормативної документації зі стандартизації, чинної на території України, належать:

- державні стандарти – ДСТУ;
- класифікатори техніко-економічної інформації;
- стандарти галузей – ОСТ;
- стандарти підприємств – СТП;
- стандарти науково-технічних, інженерних товариств і інших громадських організацій.

Сертифікацію готельних послуг здійснюють на основі та з урахуванням:

- «Правил обов'язкової сертифікації готельних послуг»;
- ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги»;
- ДСТУ 4269:2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів»;
- ДСТУ 4281:2004 «Заклади ресторанного господарства. Класифікація»
- ДСТУ 2296-93 «Національний знак відповідності. Форма, розміри, технічні вимоги та правила застосування»;
- ДСТУ 2462-94 «Сертифікація. Основні поняття. Терміни та визначення»;
- ДСТУ 3230-95 «Управління якістю та забезпечення якості. Терміни та визначення»;
- ДСТУ 3498-96 «Система сертифікації УкрСЕПРО. Бланки документів. Форма та опис»;

- ДСТУ ISO 9004-2-96 «Управління якістю та елементи системи якості».

Діяльність безпосередніх суб'єктів підприємницької діяльності в туристичній галузі України регулюється Господарським та Цивільним кодексом, а також окремими законами та підзаконними нормативними актами.

Головними суб'єктами туристичного ринку є підприємці-фізичні особи і підприємства-юридичні особи. В українській економіці створюються та існують підприємства різних організацій та правових форм, які відповідно до закону мають загальні та особливі умови.

Загальні умови розповсюджуються на усі підприємства, що створюються. Ці умови визначені законами України Господарським та Цивільним кодексами, які регулюють загальні умови створення юридичної особи, в тому числі і підприємства. Спеціальні умови створення підприємств визначені законами про їх окремі види.

Підприємство може створювати на території України та за її межами свої відособлені підрозділи і філії, представництва та інші з правами відкриття поточних і розрахункових рахунків. Відкриття цих підрозділів не вимагає реєстрації.

Підприємство інформує реєструючий орган шляхом внесення додаткової інформації до своєї реєстраційної картки. Таким чином, реалізація туризму базується на чітких правових засадах, якими є Конституція України, міжнародно-правові акти у сфері туристичної діяльності, Закон України «Про туризм» як спеціальний нормативно-правовий акт, галузеве законодавство та підзаконні нормативно-правові акти у сфері туризму.

Розуміння цього було детальніше описано в указі Президента України від 10 серпня 1999 р., яким затверджені основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 р.. Для його реалізації Кабінет Міністрів України своєю

постановою затвердив Державну програму розвитку туризму на 2002-2010 рр. та передбачив для центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів щорічні асигнування з Державного бюджету України на її реалізацію.

Державною програмою розвитку туризму на 2002-2010 рр. передбачав реалізацію комплексу ресурсів для вдосконалення управління туристичною галуззю, розробку відповідних нормативних актів, накопичення на різних підприємствах туристичної галузі необхідних для структурних змін у фінансових кадрових ресурсів, зміцнення існуючої матеріально-технічної бази, удосконалення системи статистики, створення умов для здійснення інвестиційних проектів.

Програма поклала початок державному регулюванню туристичної діяльності, а також визначила основні напрямки розвитку туризму в нашій країні з термінами реалізації до 2010 р.

У серпні 2013 р. Кабінет Міністрів України на своєму засіданні схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку туризму та курортів до 2022 року, яка була розроблена Державним агентством України з туризму та курортів у рамках виконання Національного плану дій Президента України.[45]

Під час реалізації цієї програми планується провести роботи з визначення спеціалізації туризму в регіонах, туристичного районування країни, зокрема, це стосується територій з пріоритетним розвитку туризму. Програма включатиме заходи зі створення умов для розвитку перспективних видів внутрішнього туризму, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, удосконалення санаторно-курортного обслуговування.

У Державній цільовій програмі передбачено створення системи розповсюдження інформації про туристичні можливості України, підвищення

безпеки туристів, покращення якості готелів та інших засобів розміщення, а також план дій з гармонізації українського законодавства і нормативної бази згідно із стандартами Європейського союзу.

Під час виконання цієї програми планується провести комплекс різноманітних заходів з дерегуляції туристичної діяльності та впровадження державно-приватного партнерства у сферу туризму, а також вдосконалення системи статистичної звітності на основі методики Всесвітньої туристичної організації [52].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РЕГІОНІ

2.1. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в регіоні

На нашу думку, заклади готельного та ресторанного господарства відіграють важливу роль у соціальній сфері, в економіці країни та є основним компонентом зростання туристичних потоків. Заклади харчування, як складову соціальної інфраструктури зазвичай найдоцільніше оцінювати за подібними показниками – кількість закладів, кількість посадкових місць. Обсяг наданих послуг можливо оцінити через товарооборот закладу.

На першу половину 2019 року (період з січня по червень) кількість нових закладів по районах Києва налічувала: Шевченківський – 60, Подільський – 27, Печерський – 26, Оболонський – 11, Голосіївський – 8, Солом'янський – 8, Дніпровський – 7, Дарницький – 6, Святошинський – 2 та Деснянський – 1. Загалом, за перше півріччя 2019 року у Києві відкрилось 156 нових закладів. Також розглянемо загалом кількість суб'єктів господарювання у 2019 році в таблиці 2.1.1

Таблиця 2.1.1 Кількість суб'єктів господарювання по районах у 2019 році

	Усього, одиниць	У тому числі			
		підприємства		фізичні особи-підприємці	
		одиниць	у відсотках до загальної кількості підприємств	одиниць	у відсотках до загальної кількості фізичних осіб- підприємців
м.Київ	294458	101864	100,0	192594	100,0

Райони					
Голосіївський	29353	12108	11,9	17245	9,0
Дарницький	36233	7733	7,6	28500	14,8
Деснянський	24748	3671	3,6	21077	10,9
Дніпровський	29492	6929	6,8	22563	11,7
Оболонський	27623	7593	7,5	20030	10,4
Печерський	28586	18107	17,8	10479	5,4
Подільський	20361	7782	7,6	12579	6,5
Святошинський	27248	7417	7,3	19831	10,3
Солом'янський	32577	10112	9,9	22465	11,7
Шевченківський	38237	20412	20,0	17825	9,3

<http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=3503&lang=1>

Розгляд ресторанного господарства у рамках локальних систем розселення є найбільш логічним, оскільки основні потреби у даних послугах прямо залежать від кількості споживачів, що сконцентровані у найбільших населених пунктах – місцях зосередження і притягання населення. Виходячи з цього, можна констатувати, що безумовним ядром Київської агломерації є Шевченківський, Подільський та Печерський район м. Києва. Також можемо розглянути динаміку зростання кількості ресторанів та кафе в місті Київ за 2013-2018 роки (рис. 2.1.1).

На основі локальних систем розселення формуються локальні системи послуг – відповідно до їх історичних, економічних, ресурсних, соціальних особливостей. Локальні системи послуг найчастіше систематизують і вивчають ієрархічно. На думку Мальської, у локальних системах розселення створюються соціально-економічні умови життєдіяльності населення за рівного доступу до матеріальних та культурних благ незалежно від місця проживання.[48]

Риси ресторанного господарства агломеративних утворень України досить схожі, оскільки історично розвиток споживання у галузі був підпорядкований спільним рисам і закономірностям розвитку господарства України. Варто відзначити, що функціонування закладів соціальної сфери у рамках міських утворень з одного боку, перебуває у пріоритетному порівняно з сільською місцевістю становищі – як через кількісні, так і через якісні показники, та не варто забувати, що навантаження на соціальну інфраструктуру міста у зв'язку з міграційними потоками в місто зростає набагато швидке, отже, швидке реагування на виклики мешканців є завданням органів управління будь-якого міста.

Важливою проблемою соціального комплексу України загалом є дуже застарілий стан соціальної інфраструктури у всіх її проявах. Порівняно з іншими сферами (медицина, культура), ресторанне господарство має набагато кращі показники, оскільки високо комерціалізоване.

Сумна доля переважно спіткає заклади закритої мережі. Мережа ресторанного господарства закритого типу – це заклади, призначені для окремої групи населення. Зазвичай воно призначене для пільгових категорій громадян та/або є максимально доступним по ціні.

Натомість, заклади загальнодоступної мережі характеризуються різноманіттям форм організації, форматів та концепцій. Варто зауважити, що

певні новітні тренди цікавих закладів, що виникають спонтанно, можуть стикатися з юридичними складнощами функціонування.

Наприклад, проведення фестивалю Ресторанний день (одночасне відкриття закладів ресторанного господарства аматорами на один день у громадських місцях – парках, скверах тощо з метою відчутти специфіку роботи та в галузі та отримати новий досвід) стикається з неможливістю отримати оплату за вкладені ресурси – лише у вигляді чайових, а також, теоретично – проблемами санітарного регулювання, оренди місця тощо.

Хоча зміни у регулюючих документах мають місце, вони часто спричинені і впроваджуються лише після трагічних подій. Наприклад, використання газових балонів у мобільних кав'ярнях було заборонене лише після вибуху однієї з них. Одним з дуже проблемних питань для агломерації є функціонування закладів вуличної їжі.

З одного боку, протягом останніх років у сегменті вуличної їжі з'явилися заклади, які за якістю страв та їх смаковими характеристиками близькі до кафе середнього цінового сегменту, але готуються максимально швидко. Вони здатні задовольнити спонтанні потреби у послугах харчування, а для офісного центру міста і його працівників також є альтернативою в плані урізноманітнення меню для щоденного харчування.

Проте неврегульованість питань розміщення таких закладів, зокрема, у МАФах, є не менш болючим питанням урбаністичного розвитку. Ряд проблем підприємництва у ресторанному господарстві є спільним та типовим для ведення господарської діяльності взагалі – надзвичайно високі показники оренди, кваліфікація персоналу тощо. Питання рівних умов просторової доступності є ключовим та наскрізним щодо усіх галузей соціальної сфери. У ресторанному господарстві воно повинно розкриватися через виявлення і задоволення

ключових точок потреби (в першу чергу, сталої – навчальні заклади, зони ділової активності міста, туристичні зони тощо).

З іншого боку, завдяки розумному маркетингу окремі заклади можуть провокувати виникнення споживчої потреби у зонах, які не є типовими для галузі загалом. Окремого підходу при вивченні потребують заклади ресторанного господарства, що виконують стабільне соціальне навантаження – їдальні при навчальних закладах, лікувальних закладах та підприємствах. Це виражається в їх територіальній прив'язці до основних об'єктів, комплексності меню, ціновій політиці тощо.

Основою територіальної організації соціальної сфери агломерації має бути розуміння потреб населення та специфіки надання послуг. Окрім того, наповненість кожної підгалузі підприємствами різної форми власності часто може бути підпорядковане різним ринковим законам, та глобально слугуючи одній цілі, працювати за різними правилами.

Заклади ресторанного господарства дають можливість збагатити та урізноманітнити міський простір, а також альтернативно використовувати нетипові міські ділянки. Чудовим прикладом роботи з простором є проведення фестивалів вуличної їжі на парковці ринку «Даринок» (арт-завод «Платформа») та ВДНГ. Оскільки пошук потрібного приміщення – болюче та проблематичне питання, варто замислитись над реформацією промислових занедбаних об'єктів та ідеї багатофункціональності закладів ресторанного господарства.

На нашу думку, система територіальної організації ресторанного господарства локальної територіальної системи розселення складається з наступних елементів (разом з прикладами):

Стаціонарні форми:

- точкові елементи – окремі поодинокі заклади ресторанного господарства – кафе, бари, ресторани (паб «Чорне Порося», ресторан «Культ Ра»);
- вузлові елементи – компактні скупчення 5 і більше закладів, наприклад, фуд-корти (фудкорти ТЦ «Караван», ТЦ «Глобус», «Ocean Plaza»; фан-бар «Банка», кафе «Жовток», паста-бар «Spaghetti», ресторан «Tarantino Italian&Grill», сушибар «Мураками», піццерія «Челентано»);
- лінійні елементи – ланцюги закладів, що переважно приурочені до центральних та туристичних вулиць міста, зон біля транспортних зупинок тощо.

Тимчасові форми:

- точкові елементи – поодинокі заклади, функціонування яких пов'язане з складнощами юридичного регулювання їх розміщення (мобільні кав'ярні, пересувні фургони);
- ареальні – періодичні скупчення закладів при проведенні фестивалів вуличної їжі, святкових ярмарків тощо (фестиваль вуличної їжі на арт-заводі «Платформа»).

Змішані форми:

- точково-векторні елементи – наприклад, служби кейтерингу, виїзні служби доставки їжі – виготовлення їжі відбувається стаціонарно, споживання – в змінній точці попиту (служби замовлення їжі «The Burger», «Ping Pong»).

Київська агломерація як транспортний, господарський, освітній, туристичний, фінансово-діловий центр країни закономірно має найвищий рівень розвитку ресторанного господарства в Україні.

Незважаючи на кризові періоди в розвитку ресторанного бізнесу, він постійно змінювався, розвивався та вдосконалювався. Зміни торкнулися усіх складових: форми власності, організаційної структури, загальних та якісних змін у технології приготування та дизайні страв, управлінні (франчайзинг, мережа закладів), фінансах, маркетингу (додаткові послуги, акції) та тенденціях харчування (більша увага до здорового харчування, дієтичне харчування, вегетаріанська кухня, етнічна кухня, локальна або молекулярна кухні тощо).

Зміни призвели до зростання попиту на гастрономічні послуги в Україні. Станом на 01.11.2019 року в Україні зареєстровано 57712 закладів ресторанного господарства (РГ), з них основну кількість становлять приватні заклади (98,3%). У структурі закладів ресторанного бізнесу 52,2% займають ресторани, кафе та бари, майже 21% ринку займають заклади швидкого харчування (фаст-фуди), 7,3% - паби та нічні клуби, 23,6% - заклади з надання кейтерингових послуг, 3,9% - заклади харчування при готелях і 20,3 - заклади харчування при АЗС.

Слід зазначити, що мова йде саме про «заклади ресторанного господарства», а не «підприємства ресторанного господарства», оскільки майже 90% закладів ресторанного господарства зареєстровані як фізичні особи - підприємці, і лише трохи більше, приблизно 10% зареєстровані саме як підприємства (юридичні особи). З початку ринкової перебудови в Україні частка фізичних осіб-підприємців у загальній кількості суб'єктів господарювання РГ України практично не змінюється, навіть в останні кризові роки.

Таким чином, кількість усіх закладів ресторанного господарства в Україні на листопад 2019 року становила 57712, за період 2015-2019 рр. їх кількість збільшилася на 7326 одиниць, при чому збільшення спостерігається лише в період 2018-2019 рр.

Ринок закладів громадського харчування в Києві характеризується відносно невисокими бар'єрами виходу для нових гравців. Однак незважаючи на це, велика частка нових закладів закривається протягом одного або декількох років.

Основною причиною закриття є високі орендні ставки на приміщення, зокрема в центрі міста, або інших часто відвідуваних локаціях. Як показує практика столичних рестораторів, сума орендних платежів не повинна перевищувати 20% виручки.

У Києві очікується зростання популярності концептуальних ресторанів, а також закладів з пан азіатською кухнею (в'єтнамською, корейською та іншими), закладів з недорогими морепродуктами. Ресторатори відзначають, що українці в минулому році стали цікавитися рибними ресторанами. Українці в більшості готові платити за середній чек не більш 200 гривень за вечір, а популярність бургерів і стейків стрімко падає. Також не будуть користуватися популярністю грузинська і японська кухні.

За словами експертів, розвиток ресторанного бізнесу в 2019 році буде багато в чому пов'язаним з високими темпами зростання франчайзингу. У наступному році саме він може стати потужним каталізатором розвитку ресторанного сегменту.

Із зростанням туристичних потоків в столиці паралельно зростає потреба у збільшенні кількості засобів розміщення. Розвиток готелів та інших об'єктів для тимчасового проживання туристів охарактеризований в таблиці 2.1.2 та 2.1.3. Нині ці показники продовжують збільшуватись.

Таблиця 2.1.2 Колективні засоби розміщування у Київській області

	Кількість колективних засобів розміщування, од	Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування
2013	170	16572	242648
2014	164	16578	224780
2015	158	16559	202471
2016	176	15744	294844
2017	162	13017	293519
2018	86	9489	374943
2019	96	10184	319670

<http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=960&lang=1>

Таблиця 2.1.3 Готелі та інші об'єкти для тимчасового проживання у м. Києві

Рік	Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	Кількість номерів	Житлова площа всіх номерів, тис. кв.м	Одноразова місткість, місць	Обслуговано приїжджих, тис. осіб
2005	109	8246	192,5	14757	974,1
2006	117	8627	196,8	15589	1112,4
2007	123	9112	217,6	16377	1195,8
2008	125	9415	226	16907	1224,8
2009	141	10064	246,4	18980	958,2
2010	133	9807	239,7	18582	1144,7
2018	140			20662	1214,9

2019 року готельний ринок поповнився двома новими традиційними готелями із загальною кількістю 110 номерів. Водночас набирає вагу девелопмент гібрид-готелів і концептуальних хостелів. У Києві 2019 року

відкрилося кілька оригінальних об'єктів, а також перший у світі хостел у колишніх вагонах метро на Подолі.

Номерний фонд готелів столиці збільшився протягом 2019 року лише на 110 номерів. Після реконструкції ввели в експлуатацію бутик-готель Riviera House (65 номерів) і другий корпус Amarant Hotel 3* (45 номерів).

У Colliers International (Україна) зазначили, що загальна пропозиція готелів різних категорій станом на 2019 рік складає приблизно 10 900 номерів. З них найбільше пропозиції в сегменті 3* — 3927 номерів, трохи менше у готелях 4* — 3624 номери і значно менше пропозиції в сегменті 5* — 1518 номерів.

За даними DEOL Partners, саме 5-зіркові та 4-зіркові готелі Києва продемонстрували позитивну тенденцію завантаження. У порівнянні з 2018 роком цей показник виріс на 3-4% (категорія 5 зірок) і 5-6% (категорія 4 зірки). «Київ переважно відвідують бізнес-туристи. Високу заповнюваність готелів ми бачимо переважно протягом робочого тижня», — заявила партнер DEOL Partners, CEO 11 Mirrors Design Hotel та мережі Senator Hotels and Apartments Марина Лео.

При цьому, за даними експерта, показник середньої ціни за номер (показник ADR) був нестійким, середня різниця його коливань становила до \$10 щомісяця. Показники середньої ціни за номер були найвищими у вересні й традиційно нижче в січні.

«2019 року показник ADR в сегменті 5-зіркових готелів Києва знизився на 9-10%, до близько \$175, і на 7-8%, до \$115, у категорії 4-зіркових готелів», — зазначила Лео.

Показник завантаження готелів у Києві, за даними Яни Литвинчук, заступниці керуючого директора Cushman & Wakefield в Україні, 2019 року демонстрував статичне значення. «У першому півріччі середній показник

підвищився до 53% (+ 1,6%), а до кінця року максимально наблизився до значення 2018 року».

У регіонах показник завантаженості, за результатами першого півріччя, мав негативну динаміку (-2,9%) і знизився до 53%. За результатами повного року для регіонів також було характерним максимальне наближення до показників 2018 року», — зазначила аналітик.

У середньому турист залишає в готелі від 50 до 150 євро в залежності від класу готелю, розповіли в компанії Colliers International (Україна). Йдеться про 3 *, 4 *, 5 * готелі.

У Cushman & Wakefeild в Україні наводять дещо інші цифри і зазначають, що в залежності від категорії готелю спостерігається різна динаміка ціни за номер. Саме тоді, коли ціна за номер дещо знизилася в готелях категорій luxury, upper upscale, і upper upscale midscale, готелі нижньої цінової категорії дещо підвищили вартість.

У сегменті Luxury ціна минулого року закріпилася на рівні \$426 (-\$24 за рік), Upper Upscale — \$220 (-\$9 за рік), Upscale — \$118 (-\$54 за рік), Upper Midscale — \$139 (-\$21 за рік), Midscale — \$82 (+\$9 за рік), Economy — \$40 (+\$8 за рік).

«На динаміку rack rates (офіційна, опублікована ціна за номер. — Ред.) у доларовому еквіваленті значний вплив має валюта, в якій фіксується ціна за номер: для готелів вищої категорії характерною є фіксація в іноземній валюті, для готелів нижньої цінової категорії — у гривні. Також цікавою тенденцією минулого року став ще більший розрив між rack rate і ADR, що свідчить про посилення конкуренції, а також про збільшення частки бізнес-сегменту у порівнянні з індивідуальними туристами в загальній структурі попиту», — зазначила Литвинчук.

Таким чином, розвиток готельно-ресторанного господарства є невід’ємно складовою туристичної інфраструктури регіону. Виконує чи одну з найважливіших функцій у сфері обслуговування туристів, а саме, забезпечення відвідувачів житлом, побутовими послугами та харчуванням, готельно-ресторанне господарство визначає перспективи розвитку туризму в Київській області та країні в цілому.

2.2. Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області

Україна – найбільша країна в Європі за кількістю санаторно-курортних закладів. В Україні діє розгалужена система санаторно-курортних закладів, представлена санаторіями, пансіонатами з лікуванням, санаторіями-профілакторіями, курортними поліклініками, бальнеогрязелікарнями. За формами власності ці заклади розподіляються так: державна – 40 %, колективна – 55, приватна – 0,8, власність міжнародних організацій – 4,2 %.

Ринок санаторно-курортних послуг є важливим для соціально-економічного розвитку держави. Проаналізуємо динаміку санаторно-курортних та оздоровчих закладів за 10 років, з 2008 по 2017 рр. (табл.2.2.1).

За результатами проведеного нами аналізу в табл.2.2.1 за наведеними даними виявлено, що станом на 2017 р. в Україні наявні 11386 санаторно-курортних та оздоровчих закладів, розрахованих на 332 тис. місць. Порівняно з 2008 р. кількість закладів скоротилась на 47,5%, а кількість місць – на 50,2%. Найбільшого відносного скорочення порівняно з 2008 р. – з 302 до 67, тобто на 77,8%, зазнала кількість будинків та пансіонатів відпочинку. [4]

Відповідно кількість місць в цих закладах скоротилась з 64 до 12 тис., тобто на 81,3%. Кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів зменшується, по-перше, через нестабільну економічну ситуацію в країні та недостатній рівень доходів населення. По-друге, переважна частина будинків та пансіонатів

відпочинку, за рахунок яких відбулось таке значне скорочення, була розташована на території АР Крим. Кількість санаторіїв-профілакторіїв скоротилась з 262 до 55, тобто на 79% (переважно за рахунок тих, що знаходились на балансі підприємств).

Таблиця 2.2.1 Кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази і інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
2008	518	142	262	21	302	64	1916	221	18672	218
2009	513	141	252	21	296	62	1907	216	17379	198
2010	510	141	234	19	290	60	1920	217	17342	196
2011	508	141	224	19	280	59	1947	216	17703	194
2012	484	133	185	18	286	60	1925	208	17744	188
2013	477	132	165	15	271	57	1916	202	18549	191
2014*	320	79	118	17	90	17	1400	157	13977	126
2015*	309	78	79	12	76	15	1399	165	9743	113
2016*	291	70	63	10	73	14	1295	146	9669	112
2017*	284	71	55	10	67	12	1235	133	9745	106

Джерело:[11]

В свою чергу, кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням скоротилась за цей період з 518 до 284, або на 45,2%, а кількість місць в цих закладах скоротилась з 142 тис. до 71 тис., що становило 50%. Найменшого скорочення на 35,5% зазнала кількість баз та інших закладів відпочинку, розташованих більш рівномірно в різних регіонах України.

Попри зазначеного скорочення, наразі в Україні ринок санаторно-курортних послуг представлений широким спектром закладів, що обумовлено постійною потребою населення в санаторному лікуванні та оздоровленні. Висока значимість санаторно-курортного оздоровлення обумовлена скороченням тривалості життя, високим рівнем захворюваності населення з причини несприятливих екологічних обставин, економічної нестабільності, військових дій на території країни та іншими несприятливими факторами.

За даними ВОЗ середня тривалість життя в Україні становить 71,3 роки, що на 5-6 років менше за аналогічного показника в країнах Східної Європи, на 8-10 років менше, ніж в країнах Західної Європи, і на 12 років менше, ніж в країнах, які лідирують у світі за цим показником – серед них Японія, Сінгапур і Австралія, Швейцарія, Іспанія, Ісландія, де середня тривалість життя дорівнює 83 рокам.

Відповідно ринок санаторно-курортних послуг поділяється на сегменти за діагнозом захворювань. Здійснюється санаторно-курортне лікування захворювань органів дихання, травлення, серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату, порушення обміну речовин, ендокринної системи; неврологічних захворювань тощо. Природно-кліматичні умови в Україні сприяють розвитку ринку санаторно-курортних послуг, водночас на них наявний сезонний попит. Види санаторно-курортних закладів за напрямом оздоровлення, з врахуванням географічного розміщення, наведені в табл.2.2.2.

Таблиця 2.2.2 Географічне розташування та види санаторно-курортних закладів за напрямом оздоровлення

Географічне розміщення	Види санаторно-курортних закладів
Дніпропетровська область	Бальнеологічні
Донецька область	Кліматичні, бальнеологічні
Закарпатська область	Бальнеологічні
Запорізька область	Кліматичні, бальнеогрязеві

Івано-Франківська область	Кліматичні, бальнеогрязеві
Київська область	Кліматичні, бальнеологічні
Львівська область	Бальнеологічні
Миколаївська область	Кліматичні
Одеська область	Кліматичні, бальнеогрязеві
Полтавська область	Бальнеологічні
Харківська область	Бальнеологічні
Херсонська область	Кліматичні, бальнеогрязеві

Джерело: [5]

Як ми бачимо з табл. 2.2.2, за напрямом оздоровлення населення та географічним розташуванням ринок санаторно-курортних послуг України представлений різноманітними закладами, які спеціалізуються на наданні повного спектру послуг та забезпечують споживачів природними лікувальними ресурсами. Основним видом послуг, які надаються, є сукупність заходів, спрямованих на оздоровлення людини. Поряд з цією послугою, санаторно-курортними закладами надаються супутні послуги, які взаємопов'язані і реалізуються паралельно з оздоровленням. До таких послуг відносять сукупність заходів, які стосуються задоволення побутових потреб споживача, культурно-розважальні заходи та послуги з надання якісного харчування.

До основних факторів, які стримують розвиток ринку санаторно-курортних послуг в Україні, можна віднести такі:

- недостатнє маркетингове забезпечення діяльності санаторно-курортних закладів, зокрема недосконала система маркетингових комунікацій та просування послуг;
- невідгідне позиціонування українських курортів та санаторно-курортних закладів;

- слабо розвинута і застаріла санаторно-курортна інфраструктура, яка не може в повній мірі задовольняти сучасні потреби споживачів;
- низька якість послуг і недостатній рівень обслуговування, які надаються в курортних зонах в порівнянні з аналогічними показниками зарубіжних курортів;
- низький рівень доходів потенційних споживачів санаторно-курортних послуг;
- недостатній рівень державного сприяння розвитку ринку санаторно-курортних послуг;
- недостатній обсяг інвестицій в розвиток санаторно-курортних закладів.

Ще однією перешкодою на шляху розвитку ринку туристичних, і зокрема санаторно-курортних послуг в Україні стало те, що Верховна Рада в 2019 році змінила базу нарахування туристичного збору. Згідно з Законом України № 2628 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів», для внутрішніх туристів ставка туристичного збору складатиме до 0,5% мінімальної заробітної плати (МЗП) на добу, що з 1 січня 2019 року становитиме 20,87 грн, для в'їзного туризму – до 5% МЗП (208,65 грн).

Остаточний розмір ставок встановлюють місцеві ради. Платниками збору є громадяни України, іноземці й особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративної одиниці, де встановлений туристичний збір і тимчасово розміщуються в місцях проживання (ночівлі), в т.ч. в санаторно-курортних закладах. За умов, що склалися, одним із ключових факторів впливу на розвиток ринку санаторно-курортних послуг є ефективне фінансове забезпечення закладів на основі різноманітних джерел і форм залучення, розподілу і використання грошових коштів.

Особливу увагу треба звернути на те, що реалізація значної частини санаторних путівок здійснюється через систему замовлення та розподілення за рахунок коштів Фонду соціального страхування. Відновлювальне (реабілітаційне) лікування проходить за такими профілями: нейрореабілітація, м'язово-скелетна реабілітація, кардіопульмонарна, медико-психологічна для учасників АТО, після оперативних втручань на органах зору, при порушенні перебігу вагітності, інша (соматична) реабілітація. [50]

Міністерство соціальної політики відшкодовує витрати на оздоровлення у санаторно-курортних закладах для осіб з інвалідністю. Урядом прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 110 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення деяких категорій інвалідів санаторно-курортними путівками», у відповідності до якої здійснюється відшкодування вартості послуг санаторно-курортного лікування (путівки) для осіб з інвалідністю та постраждалих учасників АТО через безготівкове перерахування коштів санаторно-курортним закладам за надані послуги на підставі трьохсторонньої угоди (особа – Управління соціального захисту населення – санаторій). В якості прикладу розглянемо канали реалізації санаторно-курортних путівок за 2014-2017 рр. (табл. 2.2.3).

Таблиця 2.2.3 Канали реалізації путівок, %

Канали реалізації	2014	2015	2016	2017
Фонд соціального захисту	83,14	69,39	51,77	51,85

Пряме придбання клієнтом (за власні кошти)	8,74	15,63	41,5	22,94
Підприємства, установи, турфірми	8,12	14,98	6,63	25,21

Дослідження показало, що переважна частина (90%) клієнтів, що знаходяться в оздоровниці за путівками від Фонду соціального забезпечення, отримали інформацію про заклад від працівників фондів та лікарень, і лише 10% респондентів знайшли інформацію через пошукову систему Інтернет. Серед клієнтів, що придбали путівку за власні кошти, 59% зазначили, що знайшли інформацію в мережі Інтернет через пошукову систему. За рекомендацією лікаря приїхало 10%, а за рекомендацією друзів – 17%. В соціальних мережах інформацію отримують 14%. [53]

Отримання інформації з друкованих ЗМІ не зазначив ніхто. Таким чином, результати дослідження каналів отримання інформації показали, що завдяки пошуковій системі та соціальним мережам до закладу прибули 73% клієнтів, що придбали путівку за власні кошти. Тобто ці канали є найбільш ефективними. Тому запропоновано широке запровадження цифрових технологій просування в систему інтегрованих маркетингових комунікацій санаторіїв України та формування цифрової стратегії просування з метою залучення клієнтів, які придбають путівки за власні кошти.

Системна взаємодія санаторно-курортного закладу з ринковими посередниками (торговельні посередники, туристичні фірми, online-отельєри) також сприятиме зміцненню ринкових позицій. Співпраця між санаторієм і туристичною фірмою може бути організована за такими варіантами: оренда корпусу в низький сезон, купівля блоку місць на умовах комітента, робота на

умовах безвідкличного бронювання, разові заявки на умовах стандартною комісії.

Через online-отельєрів клієнти в режимі online мають змогу забронювати номер, провести оплату чи передоплату. В Україні відомі такі online-отельєри: booking.com, uahotels.info, hotels.com, та ін. Співпраця з посередниками сприятиме більш активному залученню індивідуальних клієнтів та розвитку ринку санаторно-курортних послуг.

Тепер більш детальніше розглянемо санаторно-курортні заклади на території Києва та Київській області. У Київській області налічується 0,3 тис. га земель оздоровчого 57 призначення, у тому числі 5 об'єктів оздоровчого призначення на площі 0,2 тис. га. Основними користувачами земель оздоровчого призначення є водогосподарські підприємства (191,4 га), організації, підприємства і установи оздоровчого (117,4 га) та рекреаційного (15,5 га) призначення, а також заклади фізичної культури та спорту (1,6 га).

Мережа санаторних закладів Київщини представлена 46 об'єктами. Загальна місткість закладів курортного лікування становить близько 10,2 тис. місць, площа – 382,8 га. Кількість дитячих оздоровчих закладів становить 237, де можуть відпочивати понад 40 тис. дітей. Мережа закладів відпочинку (з урахуванням тих, що функціонують періодично) включає 40 будинків та пансіонатів, 30 оздоровчих таборів, водноспортивних і веслувальних баз, 13 спортивно-риболовецьких баз. Загальна місткість закладів відпочинку (без спортивних баз) становить 16,0 тис. місць.

Використання земель оздоровчого призначення повинно бути спрямоване на розвиток курортів, санаторно-курортних закладів, лікувально-оздоровчих місцевостей, особливо цінних та унікальних природних ресурсів та загальнопоширених природних лікувальних ресурсів. Оголошення природних

територій курортними та упорядкування існуючих об'єктів оздоровчого призначення повинно здійснюватися шляхом розробки спеціальних проектів землеустрою та встановлення меж і режимів округів і зон санітарної охорони. Більшість рекреаційно-туристичних систем Київщини пройшли досить довгий період формування, деякі з них – понад 100 років. Тому сьогодні їх можна вважати досить розвиненими, з достатньої кількістю кваліфікованих кадрів, налагодженою інфраструктурою та зручним транспортним сполученням. На сучасному етапі рекреаційної освоєності території Київщини є три вже сформовані рекреаційні системи (Ірпінсько-Ворзельська, Пуще-Водицька та Конче-Заспівська) та ще три системи, що формуються (Миронівська, Білоцерківська та Богуславська).

Місто Ірпінь розташоване за 27 км від столиці, відоме як оздоровниця 58 державного значення. Виникло воно в 1902 році під час будівництва залізниці Київ – Ковель. Розташоване у мальовничій місцевості. місто Ірпінь широко відоме як кліматичний курорт. В Ірпінському регіоні налічується близько двох десятків санаторіїв і профілакторіїв, будинків відпочинку, більше десяти таборів дозвілля і відпочинку. За даними Держкомстату України у Київській області в 2019 р. оздоровлено 32372 дитини (табл. 2.2.1 та 2.2.2), що становить 27,4% від загальної кількості дітей шкільного віку. З них: дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 2454 (79%), дітей-інвалідів – 1766 (32%).

Найкращі показники оздоровлення дітей у таких містах Київській області: 59 Ржищів (71,4% до загальної кількості дітей), Бровари, (64,6%), Славутич (62,4%), Біла Церква (54,8%), Переяслав-Хмельницький (52,3%), Бориспіль (43,9) та Фастів (43,4%), а також в Іванківському (55,6%), Васильківському (52,4%), Макарівському (48,3%), Миронівському (47,2%), Києво-Святошинському (47,0%) та Бориспільському (45,2%) районах. Упродовж літа 2018 р. в області було організовано роботу 338 оздоровчих таборів із забезпеченням харчування, в

яких відпочило 41,5 тис. дітей що становить всього 2% від загальної кількості оздоровлених.

Основними чинниками покращення ситуації в напрямку соціального оздоровлення дітей та молоді стало: проведення співбесід з відповідальними працівниками місцевих органів виконавчої влади стосовно фінансового забезпечення та стану підготовки закладів відпочинку до літнього оздоровчого періоду, збільшення кількості дітей, охоплених оздоровчими заходами, а також надання пільг дитячим оздоровчим закладам зі сплати місцевих податків і зборів; проведення семінарів-тренінгів для організаторів літнього відпочинку та оздоровлення дітей.

Висновки. Таким чином, дослідження стану санаторно-курортних закладів в Київській області демонструють перспективність їх подальшого розвитку. Наявні природно-рекреаційні ресурси, а саме сприятливі кліматичні умови в долині Дністра, лікувальні мінеральні води та лікувальні грязі, екологічно чисте навколишнє середовище приваблює відпочивальників з усіх регіонів України. Хоча в останні роки і спостерігається тенденція до скорочення показників діяльності закладів оздоровлення та відпочинку, але їх подальше існування та розвиток мають важливе значення для оздоровлення населення області та України.

2.3. Оцінка розвитку туризму в регіоні

Розвиток міста Києва як туристичного центру європейського рівня, а також створення несприятливих умов для розбудови сучасної туристичної інфраструктури та покращення іміджевої складової міста з урахуванням підходу SMART-спеціалізації є одним із головних завдань міської влади.[16]

На період 2017 - 2019 років відбудеться ряд триденних турнірів, 40% з яких будуть доступні в 1903 році. За даними Державної прикордонної служби України за 2019 рік м. Київ відвідало 2001,8 тис. осіб іноземних туристів, що на 3,7% більше, ніж за 2018 рік (1930,5 тис. осіб).

Головними країнами-постачальниками іноземних громадян до м. Києва впродовж останніх років залишаються Ізраїль, США, Білорусь, Німеччина, Великобританія, Франція, Туреччина, Польща, Литва та інші (близько 70 % від загального потоку іноземців, які відвідали столицю).

За останні три роки значно зросли надходження від туристичного збору. У 2019 році сума туристичного збору становила 63,6 млн грн, що у 1,9 рази більше, ніж у попередньому році (32,9 млн грн).

Через ряд політичних та соціально-економічних факторів загальнодержавного рівня спостерігалася динаміка щодо зниження кількості колективних закладів розміщення. Зокрема, у 2018 році кількість закладів становила 140 одиниць, що на 26 % менше, ніж у попередньому році. Середня завантаженість готелів знизилася до 38 % у 2018 році.[7]

З метою розвитку туристичної інфраструктури столиці у місті щороку покращується туристична навігація. У 2019 році оновлено 123 об'єкти (вказівники, пілони), створено 14 нових та оновлено 20 функціонуючих зупинок

туристично-екскурсійного транспорту. Також розглянемо загальну динаміку туристів у Київській області за період 2000 – 2018 роки в таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1 Динаміка туристів у Київській області[75]

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами	У тому числі		
		в'їзні туристи	виїзні туристи	Внутрішні туристи
2000	13645	130	963	12552
2003	47975	1636	19896	26443
2004	28102	1089	7734	19279
2005	19406	181	4306	14919
2008	27354	625	18395	8334
2009	19691	611	12717	6363
2010	30088	446	19247	10395
2011	12679	85	9724	2870
2012	18341	532	14645	3164
2013	24459	299	18511	5649
2014	13143	18	11465	1660
2015	11560	5	10207	1348
2016	25008	-	22569	2439
2017	36983	11	34811	2161
2018	66385	40	63025	3320

Київ – столиця України та найбільше місто країни, що географічно розташоване у Східній Європі, важливий діловий, культурний та туристичний центр, з наявним станом на 1 лютого 2021 року населенням 2 962 239 чол. [7]. Враховуючи, що Київ являє собою логістичний вузол всієї країни, то динаміка розвитку в'їзних туристичних потоків до Києва можуть з одного боку бути індикатором індустрії гостинності всієї країни, а з іншого боку – потенційними

можливостями для інших українських DESTИНАЦІЙ в залученні додаткових іноземних туристичних потоків зі столиці.

Проаналізуємо туристичний потенціал столиці України. Київ з'єднаний авіа та залізничними шляхами з-понад 70 містами світу. Найкраще та найінтенсивніше відбувається авіасполучення з містами Польщі, Німеччини, Туреччини, Італії. Візитерів столиці приймає два міжнародних аеропорти – «Бориспіль» (КВР) та «Київ» (Жуляни).

Проте на сьогодні ринок авіаперевезень Києва має певні особливості: 1) відсутність деяких стратегічних напрямків польотів, які би з'єднали столицю України з великими світовими містами (наприклад, немає прямих рейсів «Шанхай – Київ», «Делі – Київ», «Абу-Дабі – Київ», «Торонто – Київ», «Осло – Київ», «Ташкент – Київ» тощо), а разом з тим відкрили привабливі туристичні ринки як для Києва, так і для всієї України;

2) певна монополізація на ринку авіаперевезень відсутність всесвітньо відомих лоукостерів «Ryanair»;

3) функціонування лише одного терміналу та залу офіційних делегацій з чотирьох можливих (через відсутність достатнього для беззбитковості пасажиропотоку);

4) високий рівень формальностей та бюрократичних процедур при перетині Державного кордону (прикордонна та митна служби), що перешкоджає збільшенню трансферного пасажиропотоку;

5) відносно висока собівартість послуг, що надаються аеропортом «Бориспіль», що впливає на привабливість аеропорту для нових авіакомпаній та призводить до удорожчання квитків на авіа перельоти.

Щодо залізничного сполучення, то напрямки Укрзалізниці ще донедавна сполучали Київ з такими столицями, як: Берлін, Братислава, Будапешт, Бухарест, Варшава, Відень, Кишинів, Мінськ, Москва, Прага. Проте станом на 1 січня 2018 р. напрямки до Берліну, Братислави, Будапешту та Праги були скасовані (рис.1).

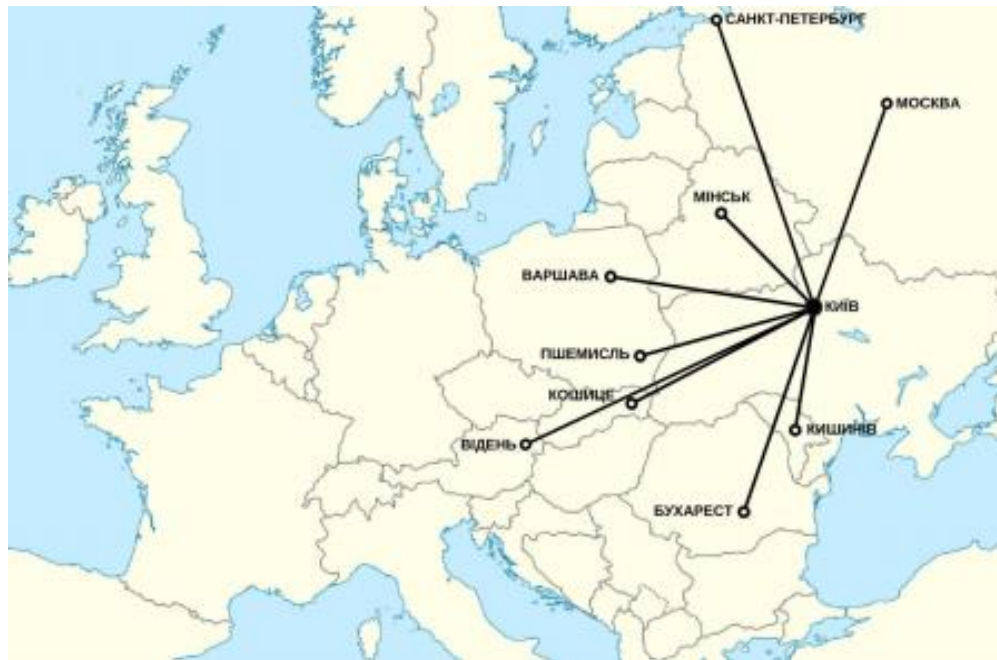

Рис.1. Залізничне сполучення м. Києва зі столицями країн ЄС

Київська область розташована на півночі України в басейні середньої течії Дніпра, в межах лісової і лісостепової фізико-географічних зон. Площа її становить 28,1 тис. км² (близько 4,8 % території України). За характером рельєфу територію Київської області поділяють на три частини. На півночі переважають низовинні заболочені рівнини Поліської низовини. Південно-західна і центральна частини лежать на Придніпровській височині. Східна, лівобережна територія області, розташована на заплаві і терасах Дніпра в межах Придніпровської низовини.

Кліматичні ресурси характеризуються помірно континентальним кліматом з помірно теплим літом та м'якою малосніжною зимою [10]. Пересічна температура січня близько -6°C , липня близько $+20^{\circ}\text{C}$. Тривалість безморозного

періоду становить 160-165 днів. Це сприяє створенню комфортних умов як для літнього, так і для зимового відпочинку. Рекреаційний потенціал зосереджений на землях у всіх фізико-географічних зонах Київщини. Велике значення для відпочинку мають рекреаційні ресурси Полісся. Тут переважає м'яка тепла зима і досить вологе літо. Тут зосереджені масиви соснових лісів, є велика кількість прісних озер, повноводні ріки повільно протікають у низьких берегах.

Можливості для рекреації на Поліссі використовуються недостатньо. Перспективними для освоєння є рекреаційні ресурси Лісостепової зони Київщини. Клімат тут м'який, вологість повітря дещо менша, ніж на Поліссі, опади переважають у першій половині літа. Складовою частиною рекреаційних ресурсів є чисті поверхневі, а також підземні мінеральні води, у тому числі лікувальні води. У багатьох місцях зустрічаються радонові води різного хімічного складу.

Рекреаційне землекористування – це частина земної поверхні з визначеними межами в naturі (на місцевості), на якій розміщені компоненти природного середовища та феномени соціокультурного характеру, які можуть бути використані як ресурси для організації рекреаційної діяльності щодо використання природно рекреаційного потенціалу території.

Головною умовою його виникнення є наявність на даній земельній ділянці природних рекреаційних властивостей і їх придатність для організації певного напрямку рекреаційної діяльності.

За характером використання природних рекреаційних ресурсів рекреаційне землекористування розподілено на чотири головні підтипи використання:

- рекреаційно-лікувальний (наприклад, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів щодо лікування мінеральними водами);

- рекреаційно-оздоровчий (наприклад, зелені зони і зелені насадження міст та інших населених пунктів, стаціонарні і наметові туристично-оздоровчі табори, купально-пляжні місцевості, земельні ділянки, надані для дачного будівництва тощо);
- рекреаційно-спортивний (наприклад, земельні ділянки гірськолижних та інших туристичних баз, кемпінгів, об'єктів фізичної культури і спорту, яхт-клубів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів тощо);
- рекреаційно-пізнавальний (наприклад, земельні ділянки навчально туристських та екологічних стежок, маркованих трас тощо).

Нами проведено районування рекреаційного землекористування Київської області за інтенсивністю рекреації. Виділено три типи територій:

- території з високою інтенсивністю рекреації;
- території з середньою інтенсивністю рекреації;
- території з низькою інтенсивністю рекреації.

У свою чергу рекреаційний потенціал Київської області зосереджений на землях практично всіх категорій за основним цільовим призначенням, однак найбільш сприятливі умови для рекреації складаються на землях рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного, природно заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, лісогосподарського призначення і водного фонду.

У Київській області налічується 1,3 тис. га земель рекреаційного призначення, у тому числі 5 об'єктів рекреаційного призначення на площі 0,8 тис. га. Основними користувачами земель рекреаційного призначення є організації, підприємства і установи рекреаційного (935,6 га) та оздоровчого (55,6 га) призначення, а також заклади фізичної культури і спорту (47,2 га) та заклади

комунального обслуговування (16,7 га). Значна частина цих земель знаходиться під ділянками для колективного садівництва (145,6 га).

Землі рекреаційного призначення по території області розподілені нерівномірно. Найбільше їх зосереджено в Вишгородському (610,30 га, 22,51 % від загальної площі рекреаційних земель області), Обухівському (510,44 га, відповідно 18,82 %), Бориспільському (241,79 га, 8,92 %) районах та в м. Ірпінь (417,44 га, 15,39 %).

А в Яготинському, Миронівському, Володарському районах та містах: м. Васильків, м. Біла Церква, м. Бориспіль, м. Славутич – такі землі взагалі відсутні. Сприятливі кліматичні умови, наявність численних водних об'єктів визначають роль Київської області як важливого рекреаційного регіону, де функціонують санаторії, будинки і бази відпочинку, дитячі табори.

Серед курортів найважливіші - Біла Церква, Ворзель, Ірпінь, Конча-Заспа, Миронівка. Рекреаційно оздоровче значення мають також курортні місцевості - Пірнове, Лютіж, Клавдієво-Тарасове, Буча.

Найбільший з цих об'єктів – Ірпінський регіон. Місто Ірпінь, що розташоване у мальовничій місцевості за 27 км від столиці, відоме як оздоровниця державного значення. Тут налічується близько двох десятків санаторіїв і профілакторіїв, будинків відпочинку, більше десяти таборів дозвілля і відпочинку.

За рівнем концентрації природно рекреаційного потенціалу Київська область має досить низькі показники в Україні, який становить 6,192 на 1000 км² або 0,098 на 1 тис. жителів, але рівень концентрації земель рекреаційного призначення не перевищує 1,427 та 0,023 відповідно, що свідчить про нерозкриті можливості потенціалу області щодо рекреаційних земель. Виходячи з цих даних,

можемо константувати, що природно-рекреаційний потенціал області в 4 рази перевищує площі земель рекреаційного призначення.

Землі оздоровчого призначення. У Київській області налічується 0,3 тис. га земель оздоровчого призначення, у тому числі 5 об'єктів оздоровчого призначення на площі 0,2 тис. га. Основними користувачами земель оздоровчого призначення є водогосподарські підприємства (191,4 га), організації, підприємства і установи оздоровчого (117,4 га) та рекреаційного (15,5 га) призначення, а також заклади фізичної культури та спорту (1,6 га). Мережа санаторних закладів Київщини представлена 46 об'єктами. Загальна місткість закладів курортного лікування становить близько 10,2 тис. місць, площа – 382,8 га. Кількість дитячих оздоровчих закладів становить 237, де можуть відпочивати понад 40 тис. дітей.

Мережа закладів відпочинку (з урахуванням тих, що функціонують періодично) включає 40 будинків та пансіонатів, 30 оздоровчих таборів, водноспортивних і веслувальних баз, 13 спортивно-риболовецьких баз. Загальна місткість закладів відпочинку (без спортивних баз) становить 16,0 тис. місць.

Землі історико-культурного призначення. У Київській області налічується 1,2 тис. га земель історико-культурного призначення, у тому числі 7 об'єктів історико-культурного призначення на площі 0,3 тис. га. Основними користувачами земель історико-культурного призначення є лісгосподарські підприємства (479 га), недержавні сільськогосподарські підприємства (166,6 га), особисті селянські господарства (90,4 га), заклади культурно-просвітницького обслуговування (19,4 га), організації, підприємства і установи історико-культурного призначення (44,1 га).

Значна частина цих земель відноситься до земель запасу (292,4 га) та земель загального користування (93,4 га). Історична Київщина охоплює територію

сучасних Київської і Черкаської областей і входить до Придніпровського рекреаційного району Дніпровсько-Дністровського рекреаційного регіону.

Київщина історично склалася як політичне ядро України, тому тут зосереджена велика кількість пам'яток історії, архітектури та мистецтва. Багато з них мають загальнодержавне, а деякі – світове значення. Важливу роль для задоволення пізнавальних потреб туристів відіграють історико-культурні ресурси. Це, насамперед, пам'ятки історії та культури, музеї, промислові та сільськогосподарські підприємства та ін., які використовуються для пізнання краю, його історії, обрядів, звичаїв населення та інших культурних цінностей.

Київська область також має і значні туристичні ресурси для задоволення потреб вітчизняних та іноземних туристів в оздоровленні, відпочинку й пізнанні, історії та культури краю. Під туристичними ресурсами розуміють закономірні поєднання компонентів природи та історико-культурних цінностей, які виступають як умова задоволення рекреаційних і пізнавальних потреб людини.

Перспективний розвиток туристично-рекреаційних систем Київщини обумовлений, перш за все, зростаючим попитом населення на рекреаційні послуги, який, внаслідок падіння життєвого рівня трудящих не може бути задоволений у видалених приморських районів. Рекреаційно-туристична галузь при порівняно невеликих затратах може дати великий прибуток, поповнити державний і місцевий бюджет, адже оборотність капіталу у цій галузі у 4 рази вища, ніж у середньому в інших галузях економіки. Тому, варто надати особливу увагу дослідженню і розвитку туристичної галузі в Україні і, зокрема, у Київській області.

Основними видовими сегментами ринку й надалі залишаться рекреаційний, курортно лікувальний, культурно-пізнавальний (екскурсійний), спортивно-оздоровчий, релігійний туризм.

Спортивно-оздоровчий та зелений (соціальний) туризм не є провідними для Київщини, але в комплексі з основними його видами дають певний економічний і, особливо, соціальний ефект. Одним з перспективних і високоприбуткових сегментів ринку вважається конгресивний туризм. Так, біля 20 % ділових людей у світі подорожують з метою взяти участь у різноманітних конгресах і конференціях.

Київщина за свої розташуванням має зайняти відповідне місце серед міст, що приймають туристів на конгреси, симпозіуми та інші заходи. Також, провідним напрямом для Київщини може бути екологічний туризм. Головна мета еко туризму - збереження навколишнього середовища та забезпечення мінімального згубного впливу людини на природу. Можна організовувати як тематичні пізнавальні тури для любителів еко туризму, так і тури для відпочиваючих на курортах, з відвідуванням національних заповідників. Київська область є новим регіоном сільського зеленого туризму.

Тут розвинені народні промисли, туристичні маршрути, сільське господарство з виробництва екологічно чистої продукції. Використання земель історико-культурного призначення за визначеними напрямками повинне забезпечити збереження самих пам'яток і врахування історичних особливостей прилеглих територій. Необхідно розпочати систематичну роботу по визначенню меж та встановленню режимів охорони і використання територій пам'яток, їхніх охоронних зон, охоронюваних археологічних територій, затвердженню в установленому порядку зазначених меж та режимів, їх включенню до державного земельного кадастру та містобудівної документації.

Охорона земель історико-культурного призначення буде здійснюватися шляхом включення їх до складу еко мережі, заборони вилучення (викупу) для інших потреб, як особливо цінних та мінімізації техногенного впливу на них. Встановлюватимуться охороні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару із заборonoю діяльності, яка шкідливо впливає або може вплинути на дотримання режиму використання цих земель.

Землі природнозаповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. У Київській області налічується 29,5 тис. га земель природоохоронного призначення, що становить 1,1 % її загальної площі. На цих землях розміщуються об'єкти природно заповідного фонду.

Основними користувачами земель природно заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення є лісогосподарські підприємства (18,6 тис. га), сільськогосподарські підприємства (2,3 тис. га), організації, підприємства і установи природоохоронного (428,5 га), оздоровчого (62,1 га) та рекреаційного (72,8 га) призначення. Значна частина цих земель відноситься до земель запасу (5,6 тис. га) та земель загального користування (1,9 тис. га).

Серед територій та об'єктів природно-заповідного фонду нараховується 15 заказників, 2 пам'ятки природи, 1 дендрологічний парк, 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. До об'єктів місцевого значення входить 55 заказників, 49 пам'яток природи, 9 парків пам'яток садово-паркового мистецтва, 16 заповідних урочищ.

Всього ж мережа природно-заповідного фонду Київської області нараховує 151 територію та об'єкти загальною площею 81,1 тис. га, що складає 3,2 % адміністративної площі області. Приблизно 70 % територій та об'єктів природно-заповідного фонду винесені в натуру (на місцевість) (в основному це

території, які знаходяться на землях державного лісового фонду), і тому виникає гостра необхідність щодо встановлення відповідності площ заповідних територій в натурі площам, які закріплені у відповідних нормативних актах.

Землі лісогосподарського призначення У Київській області налічується 648,3 тис. га земель лісогосподарського призначення, або 23,1 % її загальної площі. Основними користувачами цих земель є лісогосподарські підприємства (409,4 тис. га), інші заклади, установи, організації (132,7 тис. га), під землями загального користування (52,2 тис. га) та землями запасу (54,7 тис. га). У межах Київській області поширені соснові, дубово-соснові, грабовососново-дубові ліси з домішкою берези, липи, клена з підліском ліщини і бруслини; широко листяно грабові ліси; вільхові ліси; дубові ліси; дубово-грабові ліси; в'язові ліси; осикові ліси; осокорові ліси; вербові ліси; вільхові ліси з домішкою клена, берези; чагарники; різнотравно-злакові луки; ділянки луків, степів (кострець, ковила, шавлія).

Площа земель зайнята полезахисними лісовими смугами становить 12,8 тис. га, з них на землях запасу – 6,8 тис. га. Закріплено за суб'єктами господарювання (надано у власність, постійне користування, оренду) 6 тис. га полезахисних лісових смуг. Лісові насадження Київщини виконують переважно екологічні функції - водоохоронні, захисні, рекреаційні, експлуатаційне значення їх обмежене.

Землі водного фонду У Київській області налічується 225,1 тис. га земель водного фонду, або 8,0 % її загальної площі. Основними користувачами земель водного фонду є організації, підприємства і установи природоохоронного призначення (6,7 тис. га), а також водогосподарські (3,8 тис. га), лісогосподарські (3,2 тис. га) та сільськогосподарські підприємства (14,2 тис. га). Значна частина цих земель знаходиться у користуванні інших закладів, установ, організацій (60,3 тис. га), під землями загального користування (97,9 тис. га) та землями запасу

(39,0 тис. га). Важливим для рекреаційної діяльності є встановлення пляжної зони уздовж водних об'єктів та її режиму.

Землі житлової та громадської забудови У Київській області площа земель житлової і громадської забудови становить 178,3 тис. га, або 6,3 % її загальної площі. Найбільше рекреаційне значення мають землі зелених зон і зелених насаджень населених пунктів. Важливість зелених насаджень полягає в тому, що вони виступають провідним засобом функціональної організації рекреаційної території, які підвищують естетичні якості архітектурних комплексів, слугують засобами санітарно-гігієнічного захисту і мікрокліматичного впливу та ін.

Ці землі характеризуються і високим ступенем рекреаційного навантаження, зокрема у прилеглих до міст зонах. Так, наприклад зони інтенсивної рекреації та масового відпочинку лісопарків м. Києва становлять 43 % (14 710 га) від загальної площі насаджень (34 209 га). Більш, ніж половина території лісопарків м. Києва є перспективною для інтенсивної рекреації та масового відпочинку.

Та на кінець ми розглянемо, як туризм впливає на економіку України в цілому? (Табл. 2.3.2)

Таблиця 2.3.2 Вплив туризму на економіку України

Загальний економічний внесок (частка у ВВП) туризму України згідно з даними Туристичного допоміжного рахунку за 2015 рік		
	в 000 \$ США	%
Розміщення	2 215 055	27,7
Транспорт	2 171 819	27,2
Культура	764 030	9,6

Спорт і рекреаційний відпочинок	538 396	6,7
	510 594	6,4
Оренда автомобілів	491 834	6,1
Кейтеринг	407 725	5,1
Інше	899 667	11,2
Усього	7 999 121	100

Джерело: Інститут туризму, ФПУ

Виходячи з цих даних ми можемо сказати, що:

- Наразі тривають активні дискусії щодо частки внесків туризму в економіку України; за різними оцінками вона дорівнює близько 7–10%.
- Пов'язана з туризмом економіка в Україні залежить здебільшого від внутрішнього туризму, а також внутрішньої складової виїзного туризму. При цьому в'їзний потік із-за кордону формує трохи більше третьої частини усієї економіки національного туризму. Для порівняння: у

середньому частка в'їзного туризму в загальній сумі туристичних витрат у країнах ЄС складає 90 %.

- Більш того, деякі статистичні показники свідчать, що темпи зростання українського зовнішнього туризму за останні кілька років виражаються двозначними цифрами;
- Спираючись на оцінки Державної служби статистики України, працевлаштування у сфері туризму складає щонайменше 700000–900000 робочих місць, що є результатом взаємодії сектора розміщення та кейтерингу з такими галузями, як мистецтво, розваги та рекреаційні заходи, де працює близько півмільйона людей. І це без урахування сильного транспортного сектора й інших складових економіки туризму.
- Структура допоміжних туристичних рахунків відповідає структурі тих країн, що мають подібні туристичні продукти, але зі значною нижчою часткою кейтерингу в загальній структурі (за міжнародними критеріями, у більшості країн частка кейтерингу в економіці туризму складає 10–15 %).
- З іншого боку, відносно вищий рівень внесків в економіку забезпечує сектор транспорту та культури, якщо порівнювати з аналогічними показниками інших країн світу.
- Отже туризм робить важливий внесок у національну економіку.

Висновки Київська область має досить потужний природний рекреаційний потенціал для розвитку рекреаційної діяльності і туризму. Рекреаційні ресурси зосереджені практично на всіх категоріях земель за основним цільовим призначенням. Однак площа земель відповідних категорій недостатня і значно (у 3-5 разів) поступається нормативам прийнятих в країнах Європейського Союзу. Потрібно приступити до розроблення проектів землеустрою щодо організації і визначення меж територій рекреаційного призначення.

2.4. Розробка туристичного маршруту

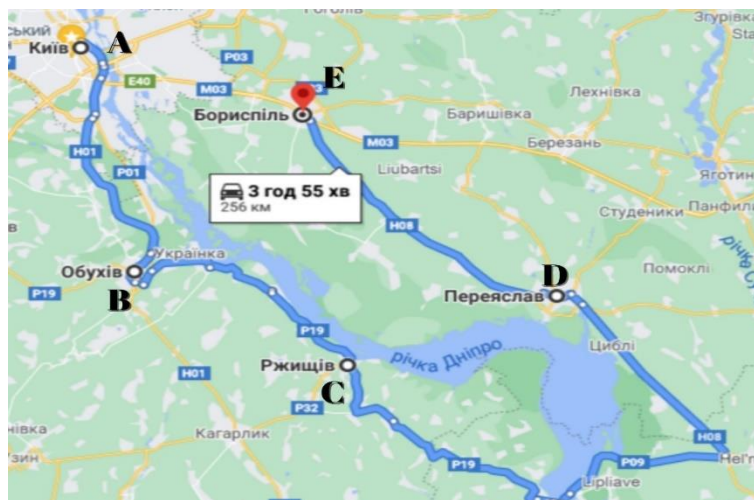
Київщина – надзвичайно насичена дивовижними пейзажами, має велику кількість історико-культурної спадщини. Вона вражає своєю різноманітністю та приваблює с кожним роком все більше і більше туристів. Саме тому, було вирішено створити цю незабутню екскурсію, яку ми вирішили назвати: «Дивовижна подорож Київщиною!».

Для початку ми визначимо параметри нашого маршруту в таблиці 2.4.1.

Таблиця 2.4.1 Параметри маршруту «Дивовижна подорож Київщиною!»

<i>Пункти</i>	<i>Відстань, км</i>	<i>Спосіб долаття (вид транспорту, його клас)</i>	<i>Час перебування в дорозі</i>
А – В	48 км	Туристичний автобус, В класу.	42 хв
В – С	46 км		46 хв
С – D	112 км		1 г 45 хв
D – E	51 км		42 хв

Тепер за даними наведеними в таблиці 2.4.1 ми визначаємо, що наш маршрут буде здійснюватися таким чином: Київ – Обухів – Ржищів – Переяслав – Бориспіль (мал. 2.4.1). [72]

Мал. 2.4.1 Точки відвідуваних міст

Тепер розуміючи маршрут ми можемо вибрати саме найцікавіше, що дасть нам змогу більш детально поринути в історію та культуру цих міст. Розглянемо більш обширно опис даного туристичного туру.

Перш за все на нашу думку, подорож Київщиною ніяк не може обходитись без екскурсії у самій столиці України. Тому перший день, цього 2-х денного туру, ми почнемо саме з Києва.

Київ — столиця і найбільше місто України, тому екскурсію треба починати якомога раніше, аби встигнути подивитись хоча б найпопулярніші туристичні об'єкти.

Тому, о 10:00 – зібрання біля станції метро Хрещатик. Звідти піша прогулянка до центральної площі тобто Майдану Незалежності. Це напевно саме серце міста адже саме тут знаходиться Монумент Незалежності (мал. 2.4.2).

Мал. 2.4.2 Монумент Незалежності

Стилістично це суміш українського бароко та ампіру. Монумент споруджено в композиційному центрі Майдану Незалежності у Києві на честь десятиріччя незалежності України у 2001 році. Це колона, яка увінчана фігурою жінки (Берегині) з калиною гілкою в руках, висота монументу — 61 метр. Як модель для статуї Берегині автор Анатолій Кушч вибрав свою дочку, художницю зі світовим ім'ям Христину Катракіс.

Колона, облицьована білим італійським мармуром, стоїть на постаменті у вигляді християнського храму в стилі українського бароко, прототипом якого є Брама Заборовського. На колоні стоїть статуя Оранти України — дівчини, одягненої в український національний костюм, яка тримає в руках калинову

гілку. Окремі елементи скульптури — калинова гілка, орнамент на одязі й стрічки вінка покриті золотом. Маса скульптури з литої бронзи — близько 20 тон.

Звідси туристична група сідає до туристичного автобуса та саме на ньому буде пересуватись подальші 2 дні туру. Тож далі подорож продовжується у Софіївському Соборі (мал. 2.4.3).

Мал. 2.4.3 Софіївський Собор

Софія Київська має тисячолітню історію. Її було споруджено за часів Ярослава Мудрого – мармуровий саркофаг з його поховання зберігся дотепер. Інтер'єр Софії вражає древніми фресками та мозаїками. Головна, п'ятиметрова заввишки мозаїка Богоматір Оранта пережила усі руйнування, що їх зазнавав собор упродовж віків, і вважається оберегом Києва та України.

Маловідома «родзинка» Софії схована всередині веж, обіч сходів. Це стінопис на світські сюжети й сотні графіті, що їх у давнину вишкрябали на стінах прості кияни. Вхід на територію Софійського заповідника: 25 грн — дорослі, 15 грн — діти, пенсіонери. Квитки у Софійський собор: 100 грн — дорослі, 40 грн — діти, пенсіонери. Вхід на дзвіницю: 60 грн — дорослі, 20 грн — діти. Єдиний квиток (на відвідування всіх об'єктів заповідника): 200 грн — дорослі, 100 грн — діти.

Наступне, що ми побачимо в Києві – це Києво-Печерська лавра (мал. 2.4.4).

Мал. 2.4.4 Києво-Печерська лавра

Гігантський монастир, а тепер — історико-культурний заповідник (частиною якого досі користується монастир) завжди був справжнім «містом у місті». Тут ви незчуєтеся, як кілька годин поспіль проблукаєте вгору і

вниз лабіринтами лаврських вуличок поміж великих і малих храмів, будинків і мурів. Хоч раз треба побувати у лаврських печерах із сотнями мощів святих, про надприродні властивості яких ходить чимало легенд. А із дзвіниці заввишки 96,5 м можна охопити поглядом і саму Лавру, і далекі краєвиди обох берегів Дніпра. Мабуть, не вистачить і дня, щоб відвідати всі музеї, розташовані на території Лаври: Музей мікромініатюр Миколи Сядристого, Музей історичних коштовностей, Музей декоративно-прикладного мистецтва, Музей книги, Музей кіно й традиційних народних інструментів.

Вхід на територію заповідника: 80 грн — дорослі (включно з підйомом на дзвіницю). Вхідні квитки до музеїв купуються окремо. Лаврські печери: безкоштовно (територія монастиря).

Мал. 2.4.5 Золоті Ворота

О 12 : 00 відвідування Золотих Воріт (мал. 2.4.5). Рідкісний пам'ятник оборонного зодчества Київської Русі, який зберігся до наших днів. Золоті ворота були головним в'їздом до Києва часів Ярослава Мудрого. Цей дивовижний витвір давньоруських зодчих викликав захоплення сучасників і наводив жах на ворогів своєю неприступністю.

Золоті Ворота — могутня бойова брама, над якою підноситься Благовіщенська церква. У музеї проводяться театралізовані вистави, що розповідають про історію стародавнього Києва.

Відвідавши вже 3 найвідоміші об'єкти Києва обов'язковим є харчування. «Пузата Хата» найкращий для цього вибір, адже ціни тут середні та дуже смачна їжа. Обід який складається з першої та другої страви, обійдеться приблизно в 120 грн.

Після обіду найкраще всього буде прогулянка на природі. Тож для цього підійде ботанічний сад імені Гришка (мал. 2.4.6) .

Мал. 2.4.6 Ботсад ім. Гришка

Він розкинувся на пагорбах над Дніпром. Він створений за принципом географічних зон: тут є ділянки «Степи України», «Українські Карпати», «Крим», «Далекий Схід», «Кавказ», «Середня Азія» тощо, а також моносади – сад магнолій, буковий ліс, березовий гай, розарій та сирингарій – величезний сад з десятками сортів бузку.

Саме з нього відкривається мальовничий краєвид Видубицького монастиря. Ботсад – місце, де можна фотографуватися на тлі квітучих дерев і кущів від весни і до осені. Насправді гуляти та пізнавати Київ ми можемо нескінченно, але прийшов час від'їжджати до наступного міста Обухів.

О 13:00 від'їзд з Києва та о 13:45 приїзд до Обухова. Обухів — місто обласного значення у Київській області, адміністративний центр Обухівського району. Розташоване у долині річки Кобрін на відстані 45 км від міста Києва.

В цьому місті ми відвідаємо такі місця як: «Глиняний кар'єр», «Музей садиба Малишка» та Монастир в Обухові. Тепер розглянемо їх більш детально.

Глиняний кар'єр (мал. 2.4.7) в Обухові це ще одна цікава місцина Київщини. Усім відомо, що глина – це природний скарб, безцінний дар, який допомагає справлятися з різними хворобами та недугами. В Обухові існує старий кар'єр, джерела якого наминають багато блакитної глини.

Мал. 2.4.7 Глиняний кар'єр

Мал. 2.4.8 Музей садиба Малишка

Наступним об'єктом є музей садиба Малишка (мал. 2.4.8), експозиція музею присвячена життю і творчості українського поета Андрія Самійловича Малишка. Серед цікавих експонатів, пов'язаних з Андрієм Малишком, — робочий стіл із друкарською машинкою, книги та особисті речі поета.

Також у садибі-музеї можна ознайомитись з етнографією південної Київщини.

Монастир «Парафія Пресвятої Трійці» (мал. 2.4.9) заснований у 1995 році. 7 січня отець Ян Крапан відправив першу Службу Божу. 4 квітня 1996 року на прохання обухівських католиків єпископ Ян Пурвінський, Ординарій Київсько-Житомирської Дієцезії, підписав статут Римсько-Католицької Парафії Пресвятої Трійці в Обухові. Храм та монастир побудований та освячений 2 вересня 2006 році.

Мал. 2.4.9 Монастир «Парафія Пресвятої Трійці»

Від 3 липня 1996 року в парафії послугує Згромадження Місіонерів Облатів Марій Непорочної.

Розрахунок на кожний туристичний об'єкт приблизно 40 хв. Тож о 16:00 від'їзд та об 17:00 приїзд до міста Ржищів. Екскурсія містом складатиметься лише з 2-х об'єктів – «Трипільський парк» та «Затоплена церква».

Ржищів — місто обласного значення Київської області, розташоване на Придніпровській височині, на правому високому березі Дніпра. З 2020 року належить до Обухівського району.

Мал. 2.4.10 Трипільський парк

Незвичайний Трипільський парк (мал. 2.4.10) у Ржищеві, названий на честь давньої культури, розкинувся перед будівлею міськради. Він був заснований нещодавно — у 2003–2004 роках. У парку можна детально ознайомитися з головними предметами однієї із найстаріших народностей — трипільців, які заселяли тутешні землі тисячі років тому.

Не так далеко від Ржищева є село Трипілля, де археолог Вікентій Хвойка знайшов три поселення трипільської культури. У Трипільському парку є збільшені скульптури, які точно повторюють форму і малюнок найдавніших артефактів трипільців. У ньому можна знайти зображення сонячного годинника, квітів, птахів, тварин, фігуру жінки в традиційному орнаменті і багато іншого, створеного скульпторами М. Біликом і М. Сиваком. У центрі парку стоїть традиційна трипільська посудина, схожа на бінокль. Її також можна побачити на гербі міста Ржищів.

Затоплена церква (мал.2.4.11) у Ржищеві унікальна тому, що стоїть на воді. І це не тому, що її так побудували. Покровська церква — одна з небагатьох споруд, які залишилися після затоплення села Гусинці, коли розлилося Канівське водосховище. Спасо-Преображенська церква або, як її ще

Мал. 2.4.11 Затоплена церква

називають, Гусинська церква чи Затоплена церква — пам'ятка архітектури 19

століття, що вціліла. Нині церква та дзвіниця стоять прямо на воді — на мілині за 200 метрів від берега. Це останній туристичний об'єкт першого дня, тому прийшов час для заселення у готель «Fisherman's House».

Мал. 2.4.12 Fisherman`s House

Гостьовий будинок Fisherman's House (мал.2.4.12) має сад та терасу, на території помешкання облаштовано дитячий ігровий майданчик. До послуг гостей спільний лаунж, безкоштовний Wi-Fi на всій території та цілодобова стійка реєстрації. Усі номери гостьового будинку оснащені телевізором із плоским екраном. У гостьовому будинку Fisherman's House подають американський сніданок. Ціна за великий двомісний номер з 2 окремими ліжками коштує 600 грн.

О 18:30 заселення до готелю та о 19:00 вечеря з максимальною ціною 200 грн. З 20:00 вільний час та відпочинок.

Другий день починається о 9 ранку, пів години дається на сніданок та ще пів години на вибуття з готелю. О 10:00 від'їзд до Переяслава та о 11:45 прибуття до міста.

Переяслав— одне з найдавніших міст Київської Русі, відоме також як місце Переяславської ради, де в 1654 році було прийнято рішення про приєднання українських земель до Росії. Хоча ні з тих часів, ні, тим більше, з давньоруських в Переяславі майже нічого не залишилося, містечко це цікаве і просто створене для короткої одноденної поїздки з Києва. В цьому місті ми відвідаємо «Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини», «Переяславська фортеця», Музей-діорама «Битва за Дніпро» та «Фабрика художніх виробів у Переяславі імені Богдана Хмельницького».

Мал. 2.4.13 Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини

Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (мал.2.4.13) — музей просто неба, розташований в околицях Переяслав-Хмельницького. Входить до складу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

В музеї представлено як українське село Середньої Наддніпрянщини кінця XIX — початку XX століть, так і будівлі та стоянки від часів пізнього палеоліту до часів Київської Русі. На території 30 гектарів розміщено 13 тематичних музеїв, які є органічним продовженням музею-села. Музей ознайомлює з народною культурою, архітектурою та творчістю, звичаями та обрядами українців Середньої Наддніпрянщини. До уваги відвідувачів 122 пам'ятки народної архітектури, понад 30 тисяч пам'яток матеріальної і духовної культури.

Переяславська фортеця (мал.2.4.14) — колишня фортеця в місті Переяслав-Хмельницький. Споруджена у XVI столітті, реконструйована у XVIII столітті, зруйнована на початку XIX століття.

Переяслав у XVII столітті вважався головним козацьким містом на Лівобережній Україні. Воно містилося в межах Переяслава Княжої доби, від якого успадкувало локацію на трикутному мисі біля впадіння річки Альти в Трубіж, а також дводільну систему укріплень: замок зайняв територію княжого

Мал. 2.4.14 Переяславська фортеця

дитинця, а уфортифіковане середмістя — колишнього "окольного города". Річки біля фортеці були перегачені, завдяки чому утворився великий став, який посилював неприступність міста.

Діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава» (мал.2.4.15) — складова частина Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Діорама у Переяславі-Хмельницькому, відкрита у 1975 році.

Мал. 2.4.15
Музей-діорама

Музей-діорама знаходиться в приміщенні Вознесенського собору 1700 року, визначній пам'ятці архітектури національного значення, внесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Вознесенський собор — яскрава пам'ятка у стилі українського бароко. Цегляний, тинькований, дев'яти камерний. Увінчує будівлю купол на дуже високому гранчастому барабані. Рамена хреста завершені високими хвилястої форми фронтонами.

Стіни розчленовані пласкими розкрепованими пілястрами. Портали і ліпні обрамлення вікон і барабану купола були виконані у першій третині XVIII століття під час ремонту. 5 травня 1975 році до 30-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років в приміщенні собору урочисто відкрили музей-діораму.

Фабрика художніх виробів у Переяславі імені Богдана Хмельницького (мал.2.4.16) — це унікальна фабрика, якій вже більше століття. В середині справжня машина часу: тут досі вишивають із п'яльцями, рахують на калькуляторі 1959

Мал.2.4.16 Фабрика художніх виробів

року та переносять малюнки через копірки. Кожен, хто приїжджає у Переяслав, може прийти на фабрику, купити або замовити виріб, який подобається. Ціни демократичні. Приміром, сорочка тут коштує від 300 гривень.

О 15:00 обід у кафе "Центр" розташоване в центральній частині міста. Працює під банкету та замовлення. Особливістю цього закладу з домашньою кухнею є те, що тут можна замовити комплексні обіди за помірною ціною – лише за 70 гривень. Кожного дня меню різне. Наприклад: солянка або сирний суп класичний, картопляне пюре з рибними гніздами, салат з капусти з грінками під майонезом та напій з винограду та вишні. Порції смачні та великі.

О 15:45 від'їзд до міста Бориспіль та в 16:30 прибуття.

Бориспіль — місто обласного значення в Україні, розташоване за 35 км на південний схід від Києва. Районний центр з 1923 року, з 1956 року — місто обласного підпорядкування Київської області. В цьому місті туризм ще тільки починає зростати, але все ж таки є декілька місць які варто відвідати. Бориспільський історичний музей та Страусина ферма "Чубинський страус".

Мал. 2.4.17 Бориспільський історичний музей

Бориспільський історичний музей (мал.2.4.17) на відміну від багатьох інших краєзнавчих музеїв, облаштованих в райцентрах Київської області, бориспільський — досить великий, з багатою експозицією, яка охоплює як історію стародавнього слов'янського міста

Борисова так і новітню історію цього населеного пункту.

Музей відкритий в 1967 році за сприяння місцевої влади. Ініціатором створення і беззмінним директором музею був учений-археолог Віктор Іванович Йова.

Експозиція музею знайомить відвідувачів з найцікавішими пам'ятками матеріальної та духовної культури населення Бориспільського району з найдавніших часів і до наших днів. У залах музею демонструються картини

сучасних художників Бориспільщини, серед яких чимало оригінальних і талановитих авторів.

Всього за 15 км від Києва по Бориспільській трасі знаходиться Страусина ферма “Чубинський Страус”. І це не просто ферма, а цілий міні-зоопарк який займає площу аж 18 гектарів! А ще Страусина ферма “Чубинський Страус” має вдале розташування. Ферму оточують сосновий ліс, озера та річка.

Мал. 2.4.18 Страусина ферма

Мал. 2.4.19

Оглядати тварин можливо лише в рамках екскурсії які проводить сам господар ферми. Дуже приємний чоловік, який любить тварин і вони його зовсім не бояться. Тут ви побачите та зможете погодувати: куріпок, фазанів, поштових голубів, павичів, кіз, корів, корейських поросят, осликів, косуль, овечок

та звісно – страусів.

Як проходить екскурсія:

- Для початку вам розкажуть детальніше про величних птахів – страусів, деякі цікаві факти з їхнього життя та поведінки. Під час екскурсії ви матимете змогу краще познайомитися з цими мешканцями ферми «Чубинський страус», а саме: погодувати та погладити їх;
- Далі відвідувачі мають змогу потрапити в міні-зоопарк. Та познайомитися з іншими жителями ферми;

- Після прогулянки на свіжому повітрі можна перекусити в місцевій колибі. Тут подають страви з м'яса та яєць страусів, а також звичні, менше екзотичні страви. Також є дитяче меню;
- Для мисливців та тих, хто любить постріляти – на території працює тир;
- Не забули і про маленьких відвідувачів. Окрім облаштованого дитячого майданчика та батуту, на території страусиної ферми “Чубинський Страус” стоїть справжній літак, біля якого не лише можна сфотографуватися, а ще й зайти в середину!

Вартість дорослого вхідного білету 45 грн, дитячого 35 грн (діти до трьох років безкоштовно). Екскурсія закінчується об 18:30 після чого туристичний автобус повертає групу до Києва.

Тож підходячи до висновків в таблиці 2.4.2 ми змістовно можемо побачити загальний опис туру.

Таблиця 2.4.2 Опис туру

<i>Характеристика</i>	<i>Зміст</i>
Назва туру	«Дивовижна подорож Київщиною!»
Маршрут	Київ – Обухів – Ржищів – Переяслав – Бориспіль
Тип туру	Подорож туристичним автобусом
Вид туру	Тур вихідного дня
Сезон	Міжсезонний
Цільова аудиторія	Для різних вікових та соціальних груп, 20 осіб
Тривалість	2 дні
Форма організації	Груповий
Загальна протяжність маршруту	256 км
Приблизна вартість туру	1250 грн

Послуги, включені до вартості туру	Проживання в готелі «Fisherman`s House» у місті Ржищів (1 доба- 600 грн.), вечеря у ресторані готелю (200 грн), транспортне обслуговування на маршруті – 300 грн., страхування – 100 грн, супровід гіда – 50 грн.
Послуги, які не включені до вартості туру та оплачуються додатково	Харчування (обід) у ресторані «Пузата Хата» в місті Київ (приблизна вартість 120 грн), обід у кафе «Центр» в місті Переяслав – 70 грн, вартість квитків у музеях (25-100 грн.), власні витрати.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі зроблених досліджень особливостей розвитку туристичної інфраструктури в Київській області можна зробити наступні висновки:

1. Сучасні умови функціонування та розвитку туристичної інфраструктури в обласному регіоні залежать від оптимального використання всіх видів наявних ресурсів: природно-рекреаційних, фінансових, трудових, інформаційних для задоволення туристично-рекреаційних потреб ринку. Аналіз показників туристичної діяльності доводить її суттєвий вплив на розвиток країни. Досягнення нормативних значень показників та їх перевищення проявляється у притоці валюти, створенні нових робочих місць, поліпшенні інфраструктури тощо, характеризуючи зростання конкурентоспроможності туристичної сфери, а отже і господарства в цілому.

2. Розвиток туристичної інфраструктури в межах Київської області розпочався ще з часів Київської Русі, історично представлений сукупністю матеріально-речових об'єктів і їх сучасна діяльність спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Вона включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур, нематеріальні активи, сервіс та

адміністрування. Тернопільська область, перебуваючи в різні часові епохи під юрисдикцією різних держав Європи, частково зберегла елементи інфраструктури, доповнивши їх сучасними елементами.

3. Вагома роль у провадженні туристичної діяльності та функціонуванні туристичної інфраструктури в регіоні відводиться державному регулюванню сфери туризму, що забезпечує і гарантує відповідні заходи державної цільової підтримки. Здійснення туристичної діяльності базується на чіткій правовій основі, яку становить Конституція України, Закони України та міжнародно-правові акти у сфері туристичної діяльності.

4. Однією із складових туристичної інфраструктури є готельно-ресторанне господарство Київської області. Виконуючи одну з найважливіших функцій у сфері обслуговування туристів – забезпечення житлом, побутовими послугами та харчуванням, готельно-ресторанне господарство в регіоні визначає перспективи розвитку туризму як в регіоні, так і в країні в цілому. Розвиток індустрії гостинності робить економіку регіону та країну конкурентоспроможною у світовій системі туристичного бізнесу.

5. Дослідження стану санаторно-курортних закладів в Київській області довів перспективність їх подальшого розвитку. Враховуючи наявні різноманітні природно-рекреаційні ресурси, які приваблюють відпочивальників з усіх регіонів України, можна сподіватися на подальше існування та розвиток санаторно-курортних закладів області, які мають важливе значення для оздоровлення населення області та України.

6. Аналіз показників розвитку туристичної інфраструктури Київської області продемонстрував, що туризм та відпочинок набувають все більшого значення для соціально-економічного розвитку області і характеризуються позитивною динамікою за попередні роки. Тому, туристична галузь Тернопільської

області, маючи багатий історико-культурний, природно рекреаційний потенціал, і надалі має перспективи щодо підвищення туристичної привабливості для вітчизняних та іноземних туристів.

7. Для удосконалення туристичної матеріальної інфраструктури Київської області необхідні наступні заходи:

- розділення господарських функцій і функцій державного управління, впровадження європейської вертикально інтегрованої моделі управління галузі;
- удосконалення системи експлуатації автошляхів за допомогою запровадження довгострокових контрактів на утримання доріг на основі кінцевих результатів;
- залучення незалежних іноземних експертів до контролю якості будівництва та ремонту доріг, забезпечення збереження і захисту доріг від передчасного руйнування, зокрема, посилення габаритно-вагового контролю вантажного автотранспорту, який найбільше шкодить дорожньому полотну; – збільшення фінансування дорожньої галузі та покращення експлуатаційного стану автодоріг; – запровадження нових логістичних рішень для використання транзитного потенціалу транспортної системи України;
- стимулювання розвитку готельної сфери, легалізація казино як чиннику підвищення туристичної конкурентоспроможності, податкові канікули для інвесторів, що інвестують у будівництво закладів розміщення.

8. Для подальшого ефективного та сталого розвитку туристичної індустрії в Тернопільській області необхідне більш інтенсивне інвестування в модернізації інфраструктури. Підвищення рівня розвитку туристичної інфраструктури може сприяти збільшенню ефективності виробництва та розподілу туристичних послуг. У зв'язку з цим інвестиції у розвиток

туристичної інфраструктури стають важливим компонентом конкурентоспроможності туризму.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. В. Історія туризму / Підручник. / В. В. Абрамов, М. В. Тонкошкур. – Харків : Харківська національна академія міського господарства, 2010. – 294 с.
2. Адміністрація Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/> ;
3. Антошкова Н.А.. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення" (м. Львів, 18-19 червня 2020 р.). Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2020. 372 с. С.203-205. Аналіз сучасного ринку ресторанних послуг в Україні;
4. Борулько Н.М., вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля №8(215), 2014. Сучасний стан та перспективи розвитку санаторно – курортного комплексу України;
5. Волкова І.І., вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна № 1086, 2013. Розвиток санаторно-курортних закладів України;
6. Види розміщення. Туризм вчитель [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tourismteacher.com/types-of-accommodation/> ;
7. Головне управління Державної служби статистики України у Київській області – Режим доступу: <http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/> ;
8. Головне управління Державної служби статистики України у м. Києві – Режим доступу: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/> ;

9. Герасименко В. Г. Основи туристського бізнесу / В. Г. Герасименко. – Одеса : Черноморье, 1997. – 160 с.
10. Географічна енциклопедія України . У 3 т./ За ред. О.Маринича. Київ,1989-1993. ;
11. Державна служба статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> ;
12. Данильчук В. Ф. Особенности формирования и развития туристических предприятий: монографія / В. Ф. Данильчук. – Донецк : НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти, 2006. – 240 с. ;
13. Дмітрієва К., вісник Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка 2015 рік – 80с.. Територіальна організація ресторанного господарства київської агломерації;
14. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу / Л.П. Дядечко // К.: Центр учбової літератури, 2007. - 224 с.;
15. Державна політика та державне регулювання у галузі туризму. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95вр?find=1&text=інфраструктура#n77>
16. Електронне наукове видання «Ефективна економіка» №10, 2018. Сучасний стан туристичного ринку України: оцінка та перспективи розвитку;
17. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / [упоряд. В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух]. – К. : Слово, 2006. – 372 с.;
18. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat> ;

19. Entrepreneurship [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.usnews.com/news/bestcountries/entrepreneurship-rankings> ;
20. Журнал бізнес інформ. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні, 2020 – 17с.;
21. Журнал «Вісник податкової служби України». Ліцензування туристичної діяльності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG090418.html ;
22. Інтернет портал "Стройобзор". В Киеве закрываются рестораны. – Режим доступу: <http://stroyobzor.ua/news/87364> ;
23. Індустрія подорожей та туризму. Повний огляд усіх видів діяльності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.revfine.com/travel-and-tourism/> ;
24. Індустрія харчування в туризмі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://studbooks.net/681606/turizm/industriya_pitaniya_turizme ;
25. Історія становлення готельної сфери в Україні [Електронний ресурс]: http://idruchniki.com/15970122/turizm/istoriya_stanovlennya_gotelnoyi_sferi_ukrayini ;
26. Історія розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/93659-15-storya-rozvitku-turizmu-vukran.html> ;
27. Інвестиційний паспорт . Київська область .К. 2012 ;
28. Історія організації туризму в Україні. Менеджмент туристичної діяльності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://buklib.net/books/27209/> ;

29. Класифікація засобів розміщення туристів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://buklib.net/books/26879/> ;
30. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с. ;
31. Корнева Д. А. Проблеми розвитку інфраструктури туризму / Д. А. Корнева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/industrialnuu%20tyruzmn.pdf ;
32. Крючков А. А. История международного и отечественного туризма. – М. : НОУ «Луч», 1999. – 94 с. ;
33. Кузнецова Н. М. Основы экономики готельного та ресторанного господарства / Н. М. Кузнецова. – К. : Інститут туризму, 1997. – 176 с. ;
34. Київщина із минулого в майбутнє. / авт. В.Власенко , Г.Савельєва/. К. 2002.;
35. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму. Головне управління статистики у м.Києві. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1> ;
36. Ковальчук С.В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування / С.В. Ковальчук, В.В. Миколишина // Вісник Хмельницького національного університету. – Серія: Економічні науки.– 2011.– №6, Т. 4. – С. 60–65.;
37. Косар Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи / Н. Косар, Н. Кузьо // Актуальні проблеми економіки. – 2016. - №2 (176), С. 115-125 ;

38. Київська міська державна Адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kyivcity.gov.ua/> ;
39. Київ у русі. Міські та міжнародні комунікації на початку ХХ ст. Київ Інтерактивний. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kyiv.lvivcenter.org/stories/transport/?sid=v95j4dm9q3hneqdb504qphd5mm>
40. Конституція України. Стаття 45. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-45.htm ;
41. Конституція України. Стаття 33. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-33.htm ;
42. Конституція України. Стаття 42. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-42.htm ;
43. Конституція України. Стаття 9. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-9.htm ;
44. Класифікація засобів розміщення туристів. Основи економіки готельного та ресторанного господарства. Кузнецова Н. М. - Навч. посібник, Київ, 1997;
45. КМР, рішення від 24 грудня 2020 року N 23/23, Про Програму економічного і соціального розвитку м. Києва на 2021 - 2023 роки <https://ips.ligazakon.net/document/MR201405> ;
46. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України : навч. посіб./О.О.Любіцева, Є.В.Панкова, В.І.Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – с.256-269.;
47. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. - К.: Альтерпрес, 2002. - 436 с. ;

48. Ляшкевич П. Туризм в Україні: Сучасний стан та пріоритети розвитку / П. Ляшкевич // Освіта України. – 2014. – №85. – С. 178.
22. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.gov.ua/> ;
49. Маркетинг туристичного бізнесу. Класифікація тур агентів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidru4niki.com/1482111158924/turizm/klasifikatsiya_turagentiv ;
50. Матвієнко В.М. Чинники розвитку і розміщення рекреаційного комплексу Подільського району /В.М.Матвієнко, Н.М.Матвієнко, Н.М.Хилевич. – географія та туризм : Наук. Зб. /Ред.. кол. : Я.Б.Олійник (відп. ред..) та ін. – К. : Альтерпрес, 2011. – Вип..16. – С.129-134.;
51. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 272 с.;
52. Міська цільова програма розвитку туризму в місті Києві на 2019 – 2021 роки. Офіційний портал Києва. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kyivcity.gov.ua/> ;
53. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / [В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач, С. П. Кузик]. – Львів : НАН України, 1999. – 157 с. ;
54. Науковий вісник Мукачівського державного університету Гуманітарні і суспільні науки. Організація туристичної інфраструктури Карпатського туристичного району Лужанська Т.Ю., Качов Р.Р.. Журнал наукових праць №17(12)'2014 – 66 с. ;

55. Онлайн-енциклопедія. Рейтинги готелів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Hotel_rating ;

56. Огляд ринку готелів: що відбувається з готелями в Україні. В. Берещак [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://thepage.ua/ua/exclusive/oglyad-rinku-goteliv-sho-vidbuvayetsya-z-gotelyami-v-ukrayini> ;

57. Оницький М., «Історичні витоки формування індустрії гостинності в Україні», 2017 – 339 с.;

58. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р., № 324/95 / URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 25.01.2020 р). ;

59. Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» (щодо визначення поняття «пам'ятка культурної спадщини»: Закон України від 19 січня 2017 р. № 5678. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60961 (дата звернення: 05.02.2020).

60. Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP090928.html (дата звернення: 05.02.2020).

61. Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 200 р. № 1761. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP011761.html (дата звернення: 05.02.2020).

62. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 34. Ст.502.
63. Посібник Уральського Державного Лісотехнічного Університету : Основи туризму, 2019 – 33 с.
64. Полтавець А.М, публ. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель №4, 2015 – 72 с.. Рекреаційний потенціал Київської області;
65. Пестушко В. М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи / В.М. Пестушко // Географія та основи економіки. – 2015. - № 7. – С. 257 -265.
66. Публічний звіт голови Київської обласної державної адміністрації про підсумки роботи у 2018 році. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://koda.gov.ua/news/publichniy-zvit-golovi-kiiivskoi-obl/> ;
67. П'ятницька Г.Т. Формування стратегії розвитку підприємств ресторанного господарства: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 "економіка та управління підприємствами" [Електронний ресурс] / Г. Т. П'ятницька. – Київ, 2008. – Режим доступу: http://tourlib.net/aref_tourism/pjatnycka.htm ;
68. Розвиток туристичного бізнесу регіону : Навчальний посібник / За ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 292 с. ;
69. Романова А.А, вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країзнавство. Туризм» Вип.8,2018 – 186 с.;
70. Рейтинг туроператорів України у 2016 році[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://joinuplviv.com/reitynh-turoperatoriv-ukrainy-2016/>;

71. Рейтинг туроператорів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turprofi.com.ua/rejtingi/2046-letnie-rejtingi-turoperatorov-po-turtsii-2017>;
72. Розрахунок відстані між містами України, Європи, Азії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://della.ua/distance/>;
73. Стратегія розвитку м. Києва до 2025 р – Режим доступу: <http://dp.kga.gov.ua/uk/strategichna-initsiativa-dniprovska-perlina/strategiyarozvitku-m-kieva-do-2025-r>;
74. Світова економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков, О. О. Веклич та ін.]. – К. : Либідь, 2001. – 582 с. ;
75. Статистичний щорічник. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://land.gov.ua/>;
76. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму : навч. посіб. /І.В.Смаль. – Ніжин : Вид. НДПУ імені Миколи Гоголя, 2004. – С.78-86.;
77. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія : навч. посіб. – Мелітополь : Люкс, 2008. – С.154-156.;
78. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Київської області на період до 2015 року. Рада по вивченню продуктивних сил України. К.: РВПС. – 3 – 69 с.;
79. Сокол Т.Г. Основи туризмознавства : навчальний посібник / Т.Г. Сокол. - К.: ЗАТ "Слов'янський дім", 2006. - 76 с.;
80. Туроперейтинг. Туристичні записи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tourismnotes.com/tour-operators/>;

81. Тур агентська діяльність. Туристичні записи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tourismnotes.com/travel-agency/>;
82. Туристична діяльність. Нормативна база / [упор. О. М. Роїна]. – К. : КНТ, 2005. – 448 с. 15. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : Навч. посібник / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова, [передм. В. А. Смолія]. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.;
83. Тараненко І.В., Економіка та управління національним господарством №27,2019 – 74 с.;
84. Транспортна послуга в індустрії туризму. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://studwood.ru/1125097/turizm/transportna_posluga_industriyi_turizmu
85. UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/>;
86. Українська маркетингова група [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umg.ua/>;
87. Фролова Г.І. Організаційні засади маркетингових досліджень у сфері туризму / Г.І. Фролова, В.Ю. Фролова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014.– №3. – С. 52–56.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота викладена на 120 сторінках, вона містить 2 розділи, 22 ілюстрації, 14 таблиць, 88 джерел в переліку посилань та додатки.

Об'єктом дослідження даної роботи є розвиток туристичної інфраструктури в Київській області.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних та прикладних засад оцінювання розвитку туристичної інфраструктури.

Метою роботи є дослідження та аналіз процесів готельно – ресторанного та санаторно – лікувального господарства та оцінка туризму у Київській області.

У першому розділі представлені теоретичні засади дослідження туристичної інфраструктури, історія її розвитку на теренах України та перелік нормативних документів яким вона підпорядковується. У другому розділі – аналіз сучасного стану розвитку туристичної інфраструктури в регіоні.

За результатами роботи зроблено висновки та пропозиції щодо розвитку та реалізації туристичних подорожей у даному регіоні.

Ключові слова: туристична інфраструктура, туризм, готельно-ресторанна справа, санаторії, рекреаційний туризм, транспортне забезпечення, туropolерейтинг, екскурсії.

АННОТАЦИЯ

Дипломная работа изложена на 120 страницах, она содержит 2 раздела, 22 иллюстрации, 14 таблиц, 90 источников в перечне ссылок и приложения.

Объектом исследования данной работы является развитие туристической инфраструктуры в Киевской области.

Предмет исследования - совокупность теоретико-методологических и прикладных основ оценки развития туристической инфраструктуры.

Целью работы является исследование и анализ процессов гостинично - ресторанного и санаторно– лечебного хозяйства и оценка туризма в Киевской области.

В первой главе представлены теоретические основы исследования туристической инфраструктуры, история ее развития на территории Украины и перечень нормативных документов, которым она подчиняется. Во втором разделе - анализ современного состояния развития туристической инфраструктуры в регионе.

По результатам работы сделаны выводы и предложения по развитию и реализации туристических путешествий в данном регионе.

Ключевые слова: туристическая инфраструктура, туризм, гостинично-ресторанное дело, санатории, рекреационный туризм, транспортное обеспечение, туроперейтинг, экскурсии.